# తిరుపతి వేంకటకవుల
# కవితా వైభవం

డాక్టర్ జి.వి. సుబ్రహ్మణ్యం



Blank Page

# తిరుపతి వేంకటకవుల
# కవితా వైభవం

వ్యాఖ్యాత

డా॥ జి. వి. సుబ్రహ్మణ్యం

ప్రచురణ




రిజిస్టర్డ్ నెం. 1/64

యువభారతి
సాహితీ సాంస్కృతిక సంస్థ
5 కింగ్స్‌వే, సికిందరాబాదు-3

**Tirupathivenkata Kavula Kavitha Vaibhavam**
Selections from the poetic works of
TIRUPATHI VENKATA *KAVULU*
**by Dr. G. V. SUBRAHMANYAM**


**యువభారతి**

ప్రచురణ : **52**
ప్రథమ ముద్రణ **2, 200** ప్రతులు
*2, జనవరి 1977*

ముఖచిత్ర రచన, అక్షరాలంకరణ :
శ్రీ శీలా వీర్రాజు

ముద్రణ :
నాగార్జున ప్రింటింగ్ వర్క్స్, హైద్రాబాదు.

ప్రతులకు :

**యువభారతి**

5, కింగ్స్‌వే, సికిందరాబాదు-**500 003**

వెల : రూ. **2-00**

---

*Paper used for the Printing of these books was made available by the Government of India at concessional rates*

**YUVABHARATHI IS GRATEFUL**

---




# యువభారతి ప్రచురణలు

మనిషిలో అంతర్లీనంగా, నిక్షిప్తంగా ఉన్న ప్రతిభా పరిమాణాలు పరివ్యాప్తం కాగలిగినప్పుడే అతని సృజనాత్మక శక్తికి సార్థక్యం చేకూరుతుంది. సమాజంలో సౌందర్యం, సౌజన్యం పెంపొందడానికి అనువైన వాతావరణం ఏర్పడుతుంది. పరస్పరావగాహనం కలుగుతుంది. నిర్మాణాత్మక దృక్పథాలకు ప్రాచుర్యం లభిస్తుంది. సమైక్య భావాలు కుదురుకుంటాయి.

యువభారతి కడచిన పదమూడేండ్లుగా సమాజంలో సామరస్యాన్ని పెంపొందించేందుకు సాహిత్యం కంటే ఇతరమైన సాత్త్విక సాధనం లేదనే విశ్వాసంతో ఇతోధిక కార్యక్రమాలను రూపొందించి కృషి చేస్తున్నది. సాధ్యమైనంత తక్కువ వెలకు వీలైనంత ఎక్కువ మందికి ఉత్తమ సాహిత్యాన్ని అందిస్తే సాహిత్యంపట్ల ప్రజానీకానికి అనురక్తి పెరుగుతుందనే నమ్మకంతో ప్రచురణ కార్యక్రమాన్ని చేపట్టింది. ఇది యువభారతి 52వ ప్రచురణ. ఇంతవరకు రెండు లక్షల ఏభైవేలకు పైగా ప్రతులను సాధ్యమైనంత తక్కువ వెలకు పాఠకులకు అందించడానికి పూనుకొంది.

యువభారతి సాహితీ మిత్ర పథకంలో దాదాపు 4,400 మందికి పైగా సాహితీ మిత్రులు చేరారు. రానున్న ఉగాది నాటికి ఈ సంఖ్య 10 వేలకు చేరుకోవాలన్న మా లక్ష్య సాధనలో తోడ్పడండి. యువభారతి శాశ్వత జీవిత సభ్యత్వ పథకాలలో ఆరువందల మందికి పైగా భారతీ మిత్రులుగా, యాభైమంది భారతీ భూషణులుగా చేరారు. ఏ ఒక్క పథకంలోనైన సభ్యులుగా చేరి మా "నందిని" మాసపత్రికను ఉచితంగా పొందే అవకాశం కల్పించుకోవలసిందిగా సహృదయులకు విజ్ఞప్తి. 'నందిని'లో యువభారతి కార్యకలాపాల వివరాలే కాకుండా సాహిత్యానికి సంబంధించిన అనేకాంశా లుంటాయి

'నందిని' బహుమతి చందా పథకంలో ఇప్పటివరకు దాదాపు 800 మంది చేరారు. కేవలం ఒక్క రూపాయితో భారతదేశంలో మీ సన్నిహితు లెక్కడున్నా సరే-వారు మిమ్మల్ని సంవత్సరం పాటు గుర్తుంచుకునేలా, యువభారతి సంస్థతో పరిచయం వేలిగించినందుకు మిమ్మల్ని అభినందించేలా చేయగలుగుతుంది 'నందిని'. అందుకే, అర్థిస్తున్నాము మీ నుండి, కేవలం ఒక్క రూపాయి + మీ ఆత్మీయుల చిరునామా, కలాదిమంది సహృదయులకు సన్నిహితం కావాలన్న లక్ష్యసాధనకు తోడ్పడండి.

మా తపస్సు ఫలించి తెలుగు దేశంలో అధ్యయన శీలత, సౌజన్యం పెంపొందాలని ఆకాంక్షిస్తున్నాం.

జనవరి 2, 1977.

ఇరివెంటి కృష్ణమూర్తి
అధ్యక్షుడు

# మా మాట

తెలుగుదేశములోని సాహిత్యాభిమానులలో "అధ్యతనాంధ్రకవి ప్రపంచనిర్మాతలు" తిరుపతి వేంకటకవులను ఎరుగనివారుండరు. రాజస్థానాలకూ పండితకదంబాలకూ వైయుక్తికమైన కవి సాధనలకూ గ్రంథాలయాలకూ కట్టుబడిపోయి అసూర్యం పశ్యగా ఉన్న తెలుగు కవితావాణిని ప్రజాసందోహానికి అందించి కవితోద్యమ ప్రగమనానికి ఘంటాపథాలు పర్చిరిచిన జంటకవులు వారు. వారి శిష్య పరంపర తామరతంపరగా భాషాభిమానుల హృదయ సరోవరాల్లో అల్లుకునిపోయారు. నాటి తెలుగుదేశంలోని అన్ని సంస్థానాల్లోనూ ప్రసిద్ధ నగరాలల్లోనూ అష్టావధాన శతావధానాది సాహిత్య గోష్ఠులను రససముజ్జ్వలంగా నిర్వహించి కవిత్వాన్ని ప్రజాయత్తంచేసిన విద్వత్కవులు. పాండవోద్యోగ పాండవవిజయాది నాటకాలద్వారా ఛందోబద్ధమైన పద్యాన్ని ప్రజల దైనందిన జీవితంలోకి ప్రవేశపెట్టిన సరసకవులు. దేవీభాగవతం బుద్ధచరిత్రల వంటి మహాకావ్యాలనేగాక శతాధిక వ్యాసాలతోనూ ఉపన్యాసములతోనూ సాహిత్యానికి ఉన్నతప్రమాణాలను సృష్టించిన మనీషులు. తిరుపతి వేంకట కవులతో పరిచయం నిన్నటి తెలుగు ప్రజలను ఉత్తుంగ లూగించిన కవిత్వంతో పరిచయం.

తిరుపతి వేంకటకవుల కావ్యాలలో ప్రసిద్ధమైన కొన్ని పద్యాలను ఏరి సరళవ్యాఖ్యానాన్ని సమాకూర్చినవారు. డా॥ జి. వి. సుబ్రహ్మణ్యం గారు. ప్రథమాంధ్రమహాపురాణము మార్కండేయపురాణాన్ని గూర్చి పరిశోధనచేసి పి హెచ్. డి., పట్టాన్ని పొందినవారు. వీరరసాన్ని పర్యాలోచించి ఆంధ్రప్రదేశ సాహిత్యఅకాడమివారి బహుమతి నందుకొన్నవారు. యువభారతి వేదికనుండి పింగళిసూరన్న, శ్రీశ్రీ, దాశరథి, విశ్వనాథలను గూర్చి చక్కని ప్రసంగాలను చేసిన వాగ్మివతంసులు. తమ ప్రతిభాపాండిత్యాలతో సాహిత్యప్రణయంతో యువభారతి నిర్వహిస్తున్న సాహిత్యోద్యమానికి సర్వవిధాలా చేయూతనిస్తున్న సరసహృదయులు' యువభారతి గౌరవ సభ్యులు ప్రచురణలకు ప్రధాన సంపాదకులు. తిరుపతివేంకటకవుల కవితా వైభవాన్ని దిఙ్మాత్రంగానైనా పరిచయంచేసే అవకాశాన్ని యువభారతికి కల్పించిన శ్రీ సుబ్రహ్మణ్యంగారి ఔదార్యానికి భాషాభిమానానికి మా అభివందనాలు.

2-1-1977

ఇరివెంటి కృష్ణమూర్తి

అధ్యక్షుడు

# జంటకవులు

తెలుగు సాహిత్యంలో జంటకవుల పేర్లు లెక్కపెట్టటం ప్రారంభిస్తే కనిష్ఠి కాధిష్ఠితు లయ్యే వారు తిరుపతి వేంకటకవులు. వీరి పేర్ల కలయిక కున్న కుదిరిక తెలుగులో మరే జంట కవుల పేర్లకూ లేదు. దివాకర్ల తిరుపతి శాస్త్రి, (1872-1919) చెళ్ళపిళ్ళ వేంకట శాస్త్రి (1870-1950) అనే పేర్లలోని ప్రధాన నామాలకు విశిష్టమైన కలయిక రమణీయార్థదాయకంగా, నీరక్షీరన్యాయంగా ఏకరూపంగా భాసించింది. ఇది సాక్షాద్బ్రహ్మ (చెర్ల బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు) కలిపిన జంట. తెలుగులో మిగిలిన జంటకవుల పేర్లు తిలతండుల న్యాయంతో నిలచినవేగాని నీరక్షీర న్యాయాన్ని పొందజాలక పోయినవి. తెలుగువారి కభిమానదైవమైన తిరుపతి వేంకటేశ్వరస్వామి పేరు ధ్వనించేటట్లు పేరు కుదరటం వారి అదృష్టం!

'అడివి యుసిరి కాయయు నుప్పును' కలిసినరీతిగా వారినేస్తం కడు విచిత్రంగా సంఘటింపబడింది. తిరుపతి శాస్త్రిగారు వెల్నాటివారు, వేంకట శాస్త్రిగారు ఆరామ ద్రావిడులు; ఒకరు ఎండగంటి గ్రామస్థులు, మరొకరు ఏనాము వాస్తవ్యులు. వారి స్నేహం ఆదర్శప్రాయం.

'నీరక్షీరము లట్టు లెల్లపుడు నీనేస్తంబు గైకొంటి మ
క్రూరంబైన మనంబుతో నిదియ మాకుం దెచ్చెఁ గీర్త్యాదికం
బేరే మైత్రిని గూర్చి చెప్పుకొనుచో దృష్టాంతమౌఁ గాక పెం
పారం దిర్పతి వేంకటేశ్వరుల సఖ్యం బెల్లకాలంబులన్'

"ఇరువురుఁ గూడియే రచన యెప్పుడు చేయుదు రొక్కవేళ నొ
క్క రొకటి, యొక్క రింకొకటి కైకొని చేయుదు, రందు హెచ్చుత
గ్గొరులకుఁ గానరాక యది యొక్కరు చేసిన భంగి నుండు, నొ
క్కరు రచియించి రేనియును గాఁదగు తిర్పతివేంకటీయమై"

ఈ ప్రతిజ్ఞలు వారి అభేదస్నేహప్రవృత్తికి వ్యాఖ్యానాలు. ప్రత్యర్థు లెందరో వారి స్నేహాన్ని భగ్నంచేయాలని యత్నించారు; చివరకు విఫలు లయ్యారు.

తిరుపతి వేంకట కవులు అవధానసభల్లో ఆశుకవిత్వం చెప్పి అలరించేంతవరకూ తెలుగువారికి జంటకవిత్వ మంటే స్పష్టమైన తెలివిడి లేదు.

'ఒక చరణం బతండు మఱియొక్కటి నేను మఱొక్కఁ డాతఁడున్
సకల కవీంద్ర సంతతులు సమ్మతిచేఁ దలలూపి మెచ్చఁగాఁ
బ్రకటతరాశుధార దనరన్ రచియింపఁగ నేర్తుమయ్య ! నూ
టికి నెలగయ్య ! నిక్క మిది డెబ్బదిమాటలు సెప్ప నేటికిన్ !'

అని విడమరిచి మొదటిసారి చెప్పిందీ, చేసి చూపిందీ ఈ జంటకవులే. ఒక్క వ్యక్తిలో ఉండవలసిన సమాహిత బుద్ధి ప్రాభవం జంటకవులల్లో ఇద్దరి నాశ్రయించి యేకోన్ముఖంగా ప్రవహించటం, ఆశ్చర్యకరం. భావయిత్రీ కారయిత్రీ ప్రతిభలయందు వారు సాధించిన సమన్వయసిద్ధి అపూర్వం.

తిరుపతి వేంకట కవులు తెలుగుదేశానికి మొదట శతావధానులుగా పరిచయమైనారు. శతలేఖిన్యవధాన ప్రక్రియ సంస్కృతాంధ్రాలలో వేర్వేరుగా చేపట్టి నిర్వహించినవారు ప్రాచీన కవుల్లో లేకపోలేదు. కాని, అట్టివారు నూటికీ కోటికీ ఒక్కరు. తెలుగులో చరికొండ ధర్మన, రామరాజ భూషణుడు, మాడభూషి వేంకటాచార్యులు మొదలైనవా రిటువంటివారే; కాని, వారి శతావధాన ప్రక్రియ దేశవ్యాప్తం కాలేదు. ప్రజలలో సాహిత్య చైతన్యం కలిగించలేదు. కాగా-తిరుపతి వేంకట కవులు సంస్కృతాంధ్రాలలో నల్లేరుపై బండినడకలాగా ఆశుకవిత్వాన్ని ధారావాహినిగా నడిపి, 'రెండు బాసలకు మేమె కవీంద్రుల మంచు' శతావధానాలేకాక, అష్టావధాన సహస్రావధానాలు సైతం చేసి మేటికవు లనిపించుకొన్నారు. ఒక్కొక్కరు అవధానాలు చేయటం పూర్వప్రసిద్ధంగాని జంటకవుల అవధాన విధానం వీరితోనే శ్రీకారం చుట్టబడింది. నానారాజ సందర్శనం చేసి, కవిపండితప్రజాపరిషత్తుల్లో అవధాన కవితాకళా సౌందర్యావిష్కార మొనర్చి ఆంధ్రావళికి నూత్నకవిత్వోత్తేజాన్ని రేకెత్తించిన అమృతమూర్తులు ! ఆంధ్రసాహిత్య మొకసారి 'శ్రీనాథుండు ప్రోవన్' సొంపు వాటిల్లింది. మరలా తిరుపతి వేంకట కవులు 'సాకన్' ఇంపు సొంపారింది.

క్రీ.శ. 1892లో కాకినాడలో విశాఖానక్షత్రద్వయంలాగా తి. వేం. కవులు జంటకవులుగా శతావధాన ప్రక్రియను ప్రథమంగా ప్రదర్శించేసరికి జాతి కొక కను విప్పైంది. నాడుమొద లా కవిద్వయం శ్రీకాకుళం మొదలు చెన్నపట్టణందాకా ఉన్న

తెలుగుదేశంలో అవధాన కవితాయాత్రలు చేసి భారతికి బంగారు పల్లకి సేవను జరిపించటంతో తెలుగు బిడ్డల రసహృదయాలు సారస్వత భక్తిభావంతో పులకించి పొంగులువారాయి. వారిని దర్శించినంత మాత్రంలోనే తెలుగువారి నాల్కలపై ఛందస్సు లాస్యంచేసింది. జంటకవిత్వం చెప్పాలనే కోరిక లీరిక లెత్తినవి. వారి తరువాత తలలెత్తిన జంటకవుల కందరికీ తి. వేం. కవులే ఆదర్శప్రాయులు. ఒక అర్ధ శతాబ్ది కాలం వరకు జంటకవు లనే భావం సారస్వతలోకాన్ని ముచ్చట ముర పాలతో ముంచెత్తింది.

శృంగార రస కావ్య నిర్మాతలుగా తి. వేం. కవులకు తెలుగునాట అఖండ కీర్తి వచ్చింది. పరబాషా సాహిత్యాచార ప్రభావాలవలన జాతిలో దేశీయ భాషా సాహిత్యాభిరుచి మందగించి, తత్పరన పాఠనాదులు అస్తినాస్తివిచికిత్సలో పడిన గడ్డు రోజుల్లో ప్రజామనః ప్రవృత్తిని అవధాన ప్రక్రియతో ఆకర్షించి, సర్వజన హృదయాహ్లాదీ, రసరాజంఅయిన శృంగారరసం ఆత్మగాగల కావ్యరచనా ప్రక్రియతో మురిపించి, సాహిత్యాభిరుచిని జాతిలో పునరుజ్జీవింప జేసినారు. వీరి రసికానందం, శ్రవణానందం. పాణిగృహీత, లక్షణా పరిణయం, శుకరంభా సంవాదం జాతిలో సాహిత్య చైతనాన్ని కలిగించినట్టివే. 'శృంగారీ చేత్ కవిః కావ్యేజాతం రసమయం జగత్' అన్నట్లు వీరురసమయమైన కావ్యజగత్తునే కాక, రసికమైన సహృదయ జగత్తును కూడ సృష్టింప గల్గినారు.

తి. వేం. కవులు ఆంధ్రావళికి శ్రవణానందాన్నే కాక నయనానందాన్ని కలిగించే రూపకప్రక్రియను నిర్వహించి ప్రజాహృదయానంద రససింధువులై ప్రసిద్ధి కెక్కారు. తెలుగువారి అభిమాన కావ్యమైన మహాభారతంలోని కథను మొదటిసారి నాటకాలుగా తీర్చి దిద్దిన గౌరవం తి. వేం. కవులకే దక్కింది. వీరి పాండవోద్యోగ విజయాలు తెలుగునాట వీరరస విజయ యాత్రలు సాగించి ఆబాలగోపాలాన్ని ఆనందావేశమగ్నుల్ని చేశాయి, ఇప్పటికీ చేస్తున్నాయి. వీరి ప్రహసనాదులు ప్రజల్లో పేరుకొని పోయిన మూఢాచారాలను, వ్యసనాలను, అర్థంలేని పట్టుదలలను, సాను భూతిలేని విమర్శలను, వింత వింత వితండవాదాలను, వెక్కిరించి వెలివేశాయి. కందు కూరి వారి సాంఘిక సంస్కరణోద్యమం, గిడుగువారి బాషా సంస్కరణోద్యమం పూర్వరంగం సిద్ధం చేయగా తి. వేం. కవుల కవిత్వ సంస్కరణోద్యమం రసవంతంగా తెలుగునాట నిర్వహింప బడింది. ముగ్గురికీ ప్రజాశక్తులే మూలాధారాలు. సమకాలీన సాంఘికావసరాలను గుర్తించి, ప్రాతను సంస్కరించి, క్రొత్తను ప్రదర్శించి భావి

పురోభివృద్ధికి దోహదమయ్యే నవ్యాలోకాన్ని జాతి కందించటమే వీరి ఉద్యమ పరమ తాత్పర్యం! అందులో తి. వేం. కవుల ఉద్యమలక్ష్యం సాహిత్య నవ్యాలోకం!

తి. వేం. కవుల కవితా విహంగానికి రక్తి యొక రెక్క; భక్తి మరో రెక్క. జగదంబ వారి ఉపాస్య దైవం. ఆమె చల్లని చూపుల్లో ఎల్లలు వేసుకొన్నది వారి పురాణస్తోత్ర శతక వాఙ్మయ సామ్రాజ్యం! దేవీ భాగవతం దేవీభక్తికి కల్పవృక్షం. కామేశ్వరీ శతకాదులు, స్తోత్రాదులు భక్తి బోధసుధానిధులే కాక అనామయ ప్రసాద మహిమా గరిమాన్వితాలు. శివకేశవ సూర్యాదులను వారు స్తుతించినా వారి దద్వైత భక్తి. దైవికమైన శక్తి వారి ఉక్తి నాశ్రయించి భక్తసంతతికి సాహిత్యోపనానురక్తిని కలిగించింది. వారి శృంగార కావ్యాలు వారి ఐహికానురక్తికీ, భక్తి కావ్యాలు పార మార్థిక ప్రవృత్తికీ పతాకలుగా ప్రకాశిస్తున్నాయి.

అధిక్షేప సాహిత్యం వారి అభిమాన ధన నిక్షేపం. ప్రాచీన గురు శిష్య ధర్మం, సత్యాన్వేషణం, సమసామర్థ్యం గల పండితకవులతో శాస్త్రచర్చలు చేసే వీరప్రవృత్తి, ఉన్మార్గవర్తనులైన ఆప్తులను ముఖాముఖీ మందలిస్తూ, వ్యంగ్యంగా అధిక్షేపిస్తూ సన్మార్గ వర్తనులుగా చేసే పవిత్రోద్దేశం వారి అధిక్షేప సాహిత్యానికి పరమ ప్రయోజనం. దీనికి ఫలం విశ్వశ్రేయస్సే!

తి. వేం. కవుల కఖండకీర్తి రావటానికి మరో ముఖ్య కారణం వైవిధ్యంతో కూడుకొన్న సాహిత్యాన్ని సృజించి సమకాలీన సాహిత్య జగత్తులో లేని నవ్యత నావిష్కరించే ప్రయత్నం. వా రొకసారి పట్టిన ప్రక్రియ మరలా పట్టలేదు. వారి కావ్య జాలంలో ఒక్కొక్కటి ఒక్కొక్క విశిష్ట సృష్టి! మచ్చుకు కొన్ని - శ్రవణానందం శృంగార రసప్రధానమైన సాంఘిక కావ్యం. పాణిగృహీత ప్రహసనతుల్యమై నశృంగార రసాభాస కావ్యం, మనస్తత్వ శాస్త్ర రహస్య ప్రతిపాదక పద్య కావ్యం. లక్షణా పరిణయం ఆశువుగా చెప్పిన వర్ణనాత్మక కావ్యం. ఏలామాహాత్మ్యం పుణ్యతీర్థ మహాత్మ్యం; సుశీల - యాత్రా కావ్యం, సాంఘిక విమర్శ, పాత్ర చిత్రణం ప్రధాన మైన పద్య కావ్యం పూర్వ హరిశ్చంద్ర చరిత్రం - పురాణ పాత్రల పూర్వ కథలు తెలిపే కథాకావ్యం; జాతకచర్య ప్రథమాంధ్ర పద్యాత్మక స్వీయచరిత్ర. పురాణ కథలు, చరిత్ర కథలు భక్తి కథా కావ్యాలు. స్తోత్ర వాఙ్మయం భక్తి శతక కవిత్వం పాండవోద్యోగ విజయాలు వీర రస రూపకాలు; పాండవజననాదులు వస్తు రూపకాలు. పండితరాజం - ప్రతీకార్థ ప్రధానమైన రూపకం, కవి జీవిత గాథ. అనర్ఘ నారదం-

తత్వార్థ ప్రధానరూపకం. సుకన్య సాంఘిక సంస్కరణోద్దిష్టమైన పౌరాణిక రూపకం. ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నం ఒక తెలుగు ప్రబంధ వస్తువుకు నాటకీకరణం. బొబ్బిలి పట్టాభిషేకం - సమకాలీన రాజకీయ సంఘటన వర్ణనం. బిడాలోపాఖ్యానాదులు అన్యాపదేశ అధిక్షేప కావ్యాలు. గుంటూరు సీమాదులు వివాద సాహిత్యం. ఇవికాక ఆంగ్ల గీర్వాణ భాషలనుండి అనువదింపబడిన కావ్యనాటక శతకాదులు, 'కథలు - గాథలు' అన్న పేరుతో వెలువడిన వచన రచనలు, వ్యాసాలు-పేర్కొన దగినవి. వీరు సాధించిన ప్రక్రియా వైవిధ్యాన్నీ, ప్రసరించిన నవ్యాలోకాన్నీ సమీక్షించి సమకాలీన విమర్శకులు 'నవ్య కవితా పితామహు' లని కీర్తించారు.

ప్రాత పునాదులపై నూతనభవనం కట్టినా రీజంటకవులు. ఒక్క సంస్కృత పాండిత్యంతో ఆంధ్ర కవిత్వం కరతలామలక మౌతుం దన్న సిద్ధాంతానికి వీరు బద్ధ విరోధులు.

'తెలుఁగు తెలుఁగని యద్దాన దిగుటె కాని
సంస్కృతమ్మున కన్నఁ గష్టమ్ము హెచ్చు
ఒక్కదానఁ బరిశ్రమ మున్నఁ జాలు
దాని, కిద్దానికో రెంటఁ దగుల వలయు'

అని వీరి ప్రబోధం. గీర్వాణాంధ్ర భాషాసాహిత్యాలను తరచి నిగ్గుదేల్చిన శబ్ద శాస్త్ర పారగు లన్న మాట లివి. శుకరంభాసంవాదంతో సంస్కృత కవనానికి స్వస్తి చెప్పి ఆంధ్ర కావ్య నిర్మాణరంగంలో దూకిన మాతృభాషాభక్తు లన్నమాట లివి ! తెలుగు నిఘంటువులు, తెలుగు వ్యాకరణ గ్రంథాలు ఎలా అసమగ్రులై ప్రతిభా వంతులైన కవుల ప్రయోగాలకు ప్రామాణికతను సిద్ధింపజేయలేక పోతున్నవో, స్వతంత్ర కల్పనా విశిష్టులైన కవుల కావ్య ప్రక్రియలకు నవ్యలక్షణ సూత్రాలనెలా లక్షణగ్రంథా లందించ లేకపోతున్నవో నిరూపించి, ఇటువంటి విషయాలలో కవితప్రియ ప్రయోగ ప్రామాణ్యాన్ని అంగీకరించి పండిత ప్రకాండులతో వాదులాడి తి. వేం. కవులు భాషా సారస్వతోపాసకుల ఇనుపసంకెళ్లను తొలగించి స్వేచ్ఛను ప్రసాదించారు.

'తెలుఁగున కున్న వ్యాకరణదీపము చిన్నది ! గ్రాహ్య మంచుఁ బె
ద్దలు కొనియాడు భారతము తప్పన శక్యముకాదు; దానిలోఁ
గలిగిన లక్ష్యభేదములు గాదన కాదృతి సంగ్రహించి ని
శ్చలగతి నిందుఁ గూర్చెదరు చక్కఁగఁ దిర్పతి వేంకటేశ్వరుల్'

కవిత్రయ ప్రయోగాలను పాక్షికంగా అంగీకరించి, పాక్షికంగా అంగీకరింపని అప్పకవి బాల వ్యాకరణ కర్త, శబ్దార్థ రత్నాకరకర్త మొదలైన వారూ, వారిని ప్రమాణంగా తీసికొని వాదులాడే కవిపండితులూ తి. వేం. కవుల వేడి చూపుకు గురికాక తప్పలేదు.

'వ్యాకరణ మొక్కతీరవ, మ
హాకవు లొక తీరవ, కోశ మఖిల మ్మొకతీ
రై కనుపట్టెడి, నీ భా
షాకావ్యమ్ములను దలచు చదివిన కొలదిన్.'
"కేవల సంస్కృత మర్యా
దావిదులును గేవలాంధ్ర తత్పరులును గా
కే వార లుభయభాషా
కోవిదు లవ్వారు దీని గురువులు జగతిన్."

అని మొగమోటం లేకుండా కుండబద్దలయ్యే టట్లు చెప్పి, —

'కేవలగ్రామ్య పదముల నేవగించి
జనులు వాడెడి పదములు సమ్మతములు
'కలవు లే' వని పెనగ శక్యంబె? భార
తాదులను లేని పదములు నవని( గలవె?,

అని సిద్ధాంతీకరించారు. హేతువుకు నిలబడే ఏ సిద్ధాంతాన్నైనా వారంగీకరించారు. గిడుగువారి వ్యావహారిక భాషా వాదాన్ని పరిశీలించి పద్యకవనంలోనూ, పాఠశాలల పాఠ్య గ్రంథాలలోను గ్రాంథికభాష ఉండాలనీ, వచనరచనకూ, గద్యసాహిత్యానికీ వ్యావహారికభాష ఉపాదేయ మనీ కవు లంగీకరించారు. కావ్యాల్లో కూడా రసవంతంగా ఉడేటట్లు వ్యావహారికపదాలు ప్రయోగించినా దోషం లేదని వారి మతం. అన్యదేశ్యాలను తమ రచనల్లో విచ్చలవిడిగా వాడిన విశాలహృదయం వారిది.

'కాలము( బట్టి దేశమును గాంచి ప్రభుత్వము నెంచి దేశభా
షాలలితాంగి మాటు టది సత్కవిసమ్మత మౌట నన్యదే
శ్యాలను నాంధ్రభాష( గల వౌటను నొచితి( బట్టి మేము క
బ్బాలను వాడుచుంటి మని పండితు లేగతి నొప్పకుందురో?'

అని తమమతాన్ని సవినయంగానూ, సహేతుకంగానూ ప్రపంచించియున్నారు. ఇలా స్వాతంత్ర్యం ప్రకటించినప్పటికీ దేశభాషామర్యాదకు సంవదించని ప్రయోగాలనుగానీ, ప్రక్రియలనుగానీ వారు సమర్థించలేదు. తిరుపతివేంకటకవుల కవితాదృక్పథం ప్రాచీనమూఢవిశ్వాసాలకు ఎదురుచుక్క; సరసనవ్యకవితాదర్శాలకు పొడుపుచుక్క!

తిరుపతివేంకటకవుల కవితాశంఖారావం విన్న తెలుగుకవికి భయం తొలగింది; కలం సాగింది, ఉజ్జ్వలమైన భవిష్యత్తు గోచరించింది; ఇక కొన్ని శతాబ్దులవరకు కవిత్వం చావదనే ధైర్యం కలిగింది. ఆజంటకవుల దృష్టి ప్రాచీనకవితపై ఒక దివ్యాలోకం; నవీనకవితపై ఒక నవ్యాలోకం!

తి.వేం. కవులు సమకాలీన కవిలోకంలో మకుటంలేని మహారాజులవలె భాసించారు. ప్రత్యక్షంగానో పరోక్షంగానో వీరిప్రభావం పడని కవి ఇరవయ్యోశతాబ్ది పూర్వార్థంలో లేడంటే సత్యదూరం కాదు. ఒకతరాన్ని సృష్టించిన అపరకవి బ్రహ్మలు తి.వేం.కవులు.

తి.వేం. కవులకవిత్వం పండితపామరుల నందరినీ ఆకర్షించి ప్రజలహృదయాలలో చేరికూర్చున్నది. అంతప్రజాశక్తికి కారణం వారిప్రసన్నకవితాశైలి. వేంకటశాస్త్రిగారిలా అన్నారు-- 'రచన అనేది సుబోధంగా వుండా లనునది ముందు జనించిన పిమ్మట నాజనన మని నన్ను మన్నించువారు సంభావింతురుగాక! ఏమంటే కవిత్వ మనేది తనమనస్సులో వుండే అభిప్రాయాన్ని యితరులకు తెలుపుడు చేయడానికి పుట్టింది కాబట్టిన్నీ, ఆయితరులలో భాషాపాండిత్యం ఎక్కువ ఉన్నవాళ్లే గాక తక్కువగా ఉన్నవారు వుంటారు కనకున్నూ యీ అభిప్రాయం పండితులలో చాలామందికి రుచింపదు' (కథలు-గాథలు). పండితులకు రుచింపనంత మాత్రాన స్వీయసిద్ధాంతాన్ని మార్చుకోలేదు తి.వేం.కవులు. అంటే- వారు పండితులకొరకే కాదు కవిత్వం వ్రాసింది. సామాన్యప్రజల్లో సాహిత్యంమీద, కవిత్వంమీద ఒక క్రొత్త అభిమానం కలగటంతోపాటు, సృజనవ్యాసంగంకూడా ఏర్పడాలని కవిత్వం వ్రాశారు. హృద్యంగా మాట్లాడినట్లు పద్యాన్ని నడిపి చూపించారు; కవిత్వం చేయెత్తితే అందే చిటారుకొమ్మ అని అందించి చూపించారు. పాటకన్న పద్యానికే పరువం హెచ్చని పలికించి చూపించారు.

'రమణీయార్థప్రతిపాదక శబ్దః కావ్య' మ్మనే కవితాసిద్ధాంతం వీరిశైలికి మూలసూత్రం. యాంత్రికంగా రోజు రోజుకు వేగవంత మౌతున్న సామాజిక

జీవితంలో తీరికగా కూర్చుండి బృహత్సంహితలు మననం చేసుకొనే తీరికా ఓపికా లేవు. అందుకనే వేగానికి మరోపేరైన ఆశుకవిత్వాన్ని కవులు వెలయించారు. వీరి కవిత్వం వినంగాతే కలగేది శ్రీవణానందం ! ఆలోచించినకొలదీ రసప్రవణానందం ! దోబూచులాడే వ్యంగ్యవిలాసం, కాకువు వాని వెంట నిలచే అర్థగాంభీర్యం వారికవితకు సహజాలంకారాలు. ప్రసాదం వారి కవితకు నైజగుణం.

'కవుల మున్పటిరూల్సుకు కట్టుబడము
ఘనులు పండితరాయాదికవులు చూపు
త్రోవలంబట్టి పోదుము దేవు నైన
లక్ష్య పెట్టము..................'

'తనకు నాల్గునిఘంటు పదములు వచ్చు
ననుచుఁ బదిమందికినిఁ దెలియంగ మాఱు
మూలపదముల గుప్పిన ముచ్చటగునె ?
ప్రతిపదంబున రస ముట్టిపడినఁ గాక !

అన్నది వీరికవితాశైలికి సంబంధించిన ప్రతిజ్ఞ ! వేంకటశాస్త్రిగారి కవితా మార్దవాన్ని విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారిలా కీర్తించారు.

'తన యెదయెల్ల మెత్తన కృతప్రతిపద్యము నంతకంటె మె
త్తన తనశిష్యు లన్న నెడదం గల ప్రేముడి చెప్పలేని మె
త్తన యయి శత్రుపర్వతశతారము సత్కవి చెళ్లపిళ్ల వేం
కన గురు వంచుఁ జెప్పికొనఁగా నది గొప్ప తెలుంగునాఁడునన్.

తిరుపతి వేంకటకవుల కవిత ప్రాచీనకవితకు భరతవాక్య మనీ, నవీనకవితకు నాందీవాక్య మనీ ప్రసిద్ధి గాంచింది. వారికవిత్వవ్యక్తిత్వప్రభావం భావకవిత్వయుగంమీద కూడా ప్రస్ఫుటంగా కనపడుతుంది. అష్టావధానంలోని ఆకాశపురాణం భావకవితాఖండికకు దగ్గరిరూపం. అవధాన ఆశుకవిత్వాల్లో వారు చూపిన ఆత్మాశ్రయవస్తుశిల్పం భావకవిత్వంలోని ఆత్మాశ్రయకవిత్వానికి సన్నిహితం. వారిభారత నాటకాలు పద్యనాటకకళను నేటికీ సజీవంగా ప్రజానురంజకంగా బ్రదికింపజేస్తున్నాయి. సంపూర్ణభారతనాటకరచనకు మార్గం చూపాయి. వీరిబుద్ధచరిత్ర కావ్యం అటువంటి కావ్యాలకు మార్గదర్శక మైంది. వారి జాతకచర్య పద్యస్వీయచరిత్రలకు త్రోవ

చూపింది. వారి జీవిత రసఘట్టాలను దర్శించి భావించిన సమకాలీనులకు కవిత్వంపై రక్తి కలిగింది, నవ్యతపై భక్తి కుదిరింది, కలంపట్టే శక్తి కలిగింది; తెలుగుకవితకు బంధవిముక్తి సిద్ధించింది.

ఎందరకో తాము కృతికన్యల నిచ్చి పారితోషికా లందుకున్న తి.వేం. కవులు శిష్యులనుండి కృతుల నందుకొని కృతిభర్తలైనారు. పింగళి కాటూరుల సౌందర నందం, సర్వాశేషయ్యగారి సుదర్శనోపాఖ్యాన మనే శశికళాస్వయంవరం మొ॥ వీరి కింకితమైన కావ్యాలు తి. వేం. కవుల తరువాత అవధానిచిరుదాంచితులు. పలువురు దేశంలో వెలసి అవధానకళను పోషించారు. తి. వేం. కవులకంటె అవధానం వేగంగా చేసినవారు, చమత్కారాలు ప్రదర్శించినవారు. వారితరువాత కొందరు కనపడతారు కాని వారిలాగా శాస్త్రపాండిత్యంతో వాదుల్లో జయపత్రాలు సాధించి, సభారంజకంగా గీర్వాణాంధ్రాలలో అవధానం నడిపిన వారు అరుదు. వారివలె తోడ్తోడ బహుళ సాహిత్య ప్రక్రియలు నిర్వహించిన వారూ కానరారు. తి.వేం. కవులు మహాకవులు, పండితులు, శాస్త్రదృష్టులు, రసజ్ఞులు, తాత్త్వికులు, దేవీభక్తులు, లోకజ్ఞులు, కవి గురువులు, శతాధికగ్రంథకర్తలు, ఒకయుగకర్తలు!

వారికి కింకవీంద్ర ఘటాపంచానన, విద్వత్కవి, బాలకళానిధి, బాలసరస్వతి, శతావధాని, కళాప్రపూర్ణ, మహాకవిచక్రవర్తి- ఇత్యాది బిరుదాలు సార్థకాలై రాణి స్తున్నాయి. వాటిలో 'కింకవీంద్రఘటాపంచానన' బిరుదం స్వదత్తాంకంగాని మిగతావి పండితపరిషత్తు లిచ్చినవే. తిరుపతిశాస్త్రిగారు గతించిన తరువాత వేంకట శాస్త్రిగారికి 'మహాకవిచక్రవర్తి' బిరుదం, ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయం వారి 'కళాప్రపూర్ణ' బిరుదం లభించాయి. మదరాసురాష్ట్ర అస్థానకవి పీఠాన్ని వేంకటశాస్త్రిగారు మొదటి సారి అధిష్ఠించారు. ఇట్లు ఒకరికి జరిగిన గౌరవమైనా అది 'తిరుపతివేంకటకవుల' కిరువురకూ జరిగినట్లు వేంకటశాస్త్రిగారు భావించారు, అలాగే తెలుగుదేశం కూడా భావించింది.

తిరుపతివేంకటకవుల కవితావైభవాన్ని కమనీయంగా గానంచేసిన మహాకవు లెందరో ఉన్నారు. మచ్చుకు కొందరిపద్యాలను మనవి చేస్తాను- వీటిలో వేంకట శాస్త్రి ప్రశస్తి ఉన్నా తిరుపతివేంకటకవులకే అన్వయం.

'పుడమిని బెక్కుసత్కవులు పుట్టిరి; ముట్టిరి సత్కవిత్వపుం
దొడిమలు; చెళ్లపిళ్లకవితో, దులఁదూగెడువారెః వానలోఁ

దడియనివారు ముద్గురువధాన మృదూక్తి మరందధారలోఁ
గడుగని వారు మా కెచటఁ గానఁగరా రిలఁ దెన్గునాఁ డునన్' -విశ్వనాథ

'భారతసంహితన్ జదివి భాగవతమ్ము పఠించుకొంచు నో
రూర వరూథినీ ప్రణయమో, కలభాషిణి చిత్రవృత్తమో
సారె పఠించు నీ తెలుఁగుజాతికిఁ గ్రొంజవులూరు నీదు సిం
గారపుఁ గబ్బముల్ శ్రీవణనందన మయ్యెగదా కవిప్రభూ!'

'అవనీపాల సభాంతరమ్ముల నసూర్యంపశ్యయై పండిత
ప్రవరుల్ చర్వితచర్వణక్రియల నావర్తింపఁ గాఁజేయు నృ
త్యవినోదమ్మను జూపు మాతెలుఁగుకన్యన్ బల్లకీమీఁ దఁ ద్రి
ప్పవె దిగ్వీధుల నీవు నైకవిధ నైపథ్య ప్రదానమ్మునన్' -కాటూరి

'తెలుఁగుజగాన నేఁడు గడిదేరిన బాలకవీంద్రు లెల్ల మీ
పలుకులపందిటన్ జిగురుపట్టిన మొగ్గలు మీవధానకౌ
శలమున నూఁగిపోయిన దిశావలయమ్ము ప్రసన్నబుద్ధి మై
వలగొని మీ కొసంగెడు నుపాయనముల్ గొనుమయ్య సత్కవీ!'

'మదమంద్రిప్పని యాంధ్రపుత్రకుల ధీమా నీకళాసృష్టిలో
నుడికారమ్మున బట్టువడ్డ దనుకొందున్ భాషకున్ గ్రొత్తపో
కడ శిక్షించిన కికవీంద్ర గజశిక్షాదక్షహర్యక్షు! నీ
వడుగుల్ మెట్టినచోటఁ బుట్టెడి కవిత్వాదేశబీజావళుల్ -జాషువా

ప్రాక్తన శైలికిన్ భరతవాక్యము నాంది వినూత్నశైలికిన్
సూక్తి బహుశ్రుతుల్ పలుకుచుందురు మీ కవితన్ గురించి త్వ
ద్రోక్తము లార్షసూత్రములపోల్కి, బఠించెద గ్రంథభారతీ
భక్తులు పూర్వపుణ్య విభవవ్యయ లబ్ధము లేతదర్థముల్' -ఏటుకూరి

'మాటలు పెక్కేలా తొలి
నాటి కవిబ్రహ్మ తిక్కనప్రభుఁ డీవో
నేటి కవిబ్రహ్మవు నీ
నాటిన మల్లియలు తెలునాటి కవీంద్రుల్.' -తుమ్మల

# తిరుపతి వేంకటకవుల కవితావైభవం

## 1

శతఘంట కవనమ్ము సల్పు సంగతి యన్నఁ
　　కరతలామలకమ్ము గాదె మాకు
అష్టావధాన కష్టావలంబన మన్న
　　'నంబి కొండయ దండనంబు' మాకు
ఆశుధారా కవిత్వాడంబరం బన్న
　　'నల్లేరుపై బండి నడక' మాకు
సత్కావ్య నిర్మాణ చాకచక్యం బన్న
　　షడ్రసోపేత భోజనము మాకు

వ్యర్థ మగు వాదము లొనర్చు నట్టివారి
డంబ మణఁగించు టాపోశనంబు మాకు
దానరాధేయ! కవిసముదాయగేయ!
పండిత విధేయ! రామ భూపాలరాయ!'

తిరుపతి వేంకట కవులు గద్వాలను మొదట దర్శించినప్పు డా భూపాలునితో చెప్పిన పద్యమిది. ఆ జంట కవుల కవితా ప్రాభవం గుబాళించే సీసపద్య మిది. వారికి శత ఘంట కవనమంటే అరచేతిలోనున్న ఉసిరిగ పండుపంటిది. కష్టమైన అష్టావధానం నంబికొండయను దండించినంత తేలిక పని. ఆశుధారా కవిత్వం నల్లేరు మీద బండి నడకలాంటి అవలీలగా సాగే కవితా హేల. సత్కావ్య రచనం చేయటం షడ్రసోపేత భోజనంలాగా పాండితీ ప్రాభవాలను పసందైన కవిత్వంలో రుచి చూపించే సదవకాశం. వ్యర్థమైన వాదాలుచేసే వారి డంబ మణగించటం ఆపోశన మెత్తినట్టే వారికి. అవధాన కవిత్వం, ఆశు కవిత్వం, కావ్య కవిత్వం, వివాద కవిత్వం – తిరుపతి వేంకట కవులకు వెన్నతో పెట్టిన విద్యలు.

ఆశు, మధుర, చిత్ర, విస్తర కవితలని కవిత్వాన్ని నాల్గు విధాలుగా వింగడించారు ప్రాచీనులు. అందులో ఆశు కవిత వేగంగా చెప్పే కవిత. అందులో శాఖయే అవధాన కవిత. అచ్చమైన ఆవేశంతో నిరాడంబరంగా, రమణీయంగా, ధారావాహినిగా చేప్పే కవిత్వం ఆశు కవిత్వం. వేమన పద్యా లందుకు చక్కని ఉదాహరణలు. అవధాన ప్రక్రియలో ఆశు కవిత గడుసు పోకలు పోయింది. 'ఏకపాద, త్రిపాద, కఠినప్రాస, విషమ సమస్యా పూర్తులు వ్యస్తాక్షరీ సంఘటిత పద్యాలూ, నిషేధాక్షర రచనా చమత్కృతి సహితాలూ, ఆకాశ పురాణాలూ ఇవన్నీ అవధాన కళవలన ఆశువున కబ్బిన విశేష లక్షణాలు. ఇవి ఎంత అవరోధాలో అంత అలంకారాలు. ఎన్ని అవరోధాలూ, నియమాలూ ఉన్నా వేగంగా సాగటమే ఆశువు కున్న విశేషం, దీని నొక సాహిత్య కళగా పోషించారు గీర్వాణాంధ్ర కవులు. అందులోనూ ఆంధ్ర కవులు. ఆశు కవిత్వం చెప్పిన కవు లెందరో ఉన్నారు తెలుగులో. వారిలో తి.వేం. కవులకు ప్రత్యేక స్థానం ఉంది. జంట కవులుగా ఆశువును మొదటిసారి నిర్వహించింది వీరే. జాతికి కవితా చైతన్యాన్ని ఆశుకవిత్వంతో కలిగించింది వీరే.

అవధానం ఒక సాహితీ క్రీడ. చిత్తైకాగ్రతను అవధాన మంటారు. అది ప్రధానంగా అష్టావధాన మనీ, శతావధాన మనీ, సహస్రావధానమనీ మూడు విధాలుగా కనపడుతుంది. ఇందులో శతావధానాన్ని గూర్చి ఈ కవులే ఇలా లక్షణం చెప్పారు.

> 'తత్ర న్మానవ మానసాదృత తమం వృత్తం తథా వస్తు చ
> స్వీకృత్య ప్రథమం శతాయ సరయం తత్పాద మేకం వదేత్
> భూయఃకై ర్నచ బోధితః క్రమవశాత్పాదత్రయం కీర్తయే
> దేవన్నామ శతావధాన మథచే త్పద్యాని సంకీర్తయేత్'

శతావధానంలో నూరుగురు పృచ్ఛకులుంటారు. ఒక్కొక్క పృచ్ఛకుడూ తనయిచ్చ వచ్చిన విషయాన్ని నిర్దేశించిన వృత్తంలో తెలుగులో కానీ సంస్కృతంలోగానీ చెప్ప మని అవధానిని ప్రశ్నిస్తాడు. అవధాని ఆ పద్యంలో ఒక పాదం ముందు చెపుతాడు. అలాగే నూరుగురూ అడుగుతారు. అందరికీ మొదటి పాదం చెప్పుతూ వెళ్లతాడు. ఆ తరువాత క్రమంగా రెండవ, మూడవ, నాల్గవ పాదాలు ఒక్కొక్కసారిగా మూడుసార్లు వరుసలు పూర్తిచేసి నూరు పద్యాల రచనా పూర్తి చేస్తాడు. చివరకు ఆ నూరు పద్యాలనూ సభలో చదువుతాడు. ఈ లోగా పృచ్ఛకులు వరుస సంఖ్య మార్చి కూర్చున్నా వారి వారి సమస్యలు వారికే చెప్పాలి. వరుస తప్పించి పద్యా లడిగినా

వాటిని అడిగినట్లు చదవాలి. నూరు మందికి సంబంధించింది శతావధానమైతే, వేయి మంది పృచ్ఛకులకు సమాధానం చెప్పేది సహస్రావధానం. ఏ అవధానమైనా చివరి దాకా చేయటమే కష్టం. అందులో జంట కవులు ఒక్కొక్క చరణం చొప్పున చెపుతూ చేయటం మరీ కష్టం. ఇదే ఇంత కష్టమైతే అష్టావధానం చేయటం మరీకష్టం. అష్టావధాన లక్షణం చెప్పిన మాలిక చూడండి -

'అరయఁగ మే మొనర్పఁ గల మష్టవధానము, దాని రీతి నే
ర్పఱచి వచింతు; మెట్లనినఁ బండిత సమ్మతిగాఁ గవిత్వ మెం
ద అడిగిరేని యందఱకుఁ దప్పులు చొప్పడకుండ నాంధ్ర మం
దు రహిని దేవభాషను సుదుష్కర కల్పన లొప్పఁ జెప్పి, యెం
దరయినఁగాని కష్టపు విధమ్మున నెన్నిఁటినైనఁ గాని య
క్కరము లొసంగి రేని యవి గ్రైకొని తప్పక చెప్పి, యంత లో
క రయము మీఱ లౌకిక ప్రకారముగా వచియించువారి కు
త్తరము లొసంగి, మీఁదను ముదంబలరన్ జదరంగ మాడి, కొం
దఱకు గురుత్వమూని పఠనమ్ములఁ జెప్పి, పురాణగాథలన్
దుర మొనరన్ బఠింపఁగ నెదుర్కొని యర్థము చెప్పి, పుష్పముల్
గరము ను వీపుపై విడువఁగా సరిగా గణియించి, ఘంటికల్
నెఱయఁగఁ గొట్ట వానిని గణించి, నిషేధ మొనర్చునట్టి య
క్కఱములు మాని పద్యములు గల్పన చేసి మనోహరమ్ముగా
విరచన సేయ నేర్తుము'......

అష్టావధానంలో ఎనిమిదిమంది పృచ్ఛకు లుంటారు. వారందరికీ ఒకేసారి అవధాని సమాధానం చెప్పాలి. వారు అవధాని ఏకాగ్రతను భగ్నంచేయటానికి యత్నిస్తారు. అవధాని అవధానాన్ని నిర్వహిస్తాడు. ఇందులో ఉండే అష్టాంగా లివి- 1. పండితు లడిగిన అంశంపై గీర్వాణాంధ్రాలలో కవిత్వం చెప్పటం. 2. వ్యస్తాక్షరి. 3. లౌకికప్రసంగం లేక అప్రస్తుతప్రశంస. 4. చతురంగఖేలనం. 5. కావ్యపాఠం. 6. పురాణకథనం. 7. పుష్పాలనుగాని ఘంటికానాదాలను గాని గణించటం. 8. నిషిద్ధాక్షరి. ప్రథమాంగంలో సమస్యాపూరణం, కల్పన వర్ణనల్లో ఏదైనా ఉండవచ్చు. ఎనిమిదిమందీ కవితలనే కోరవచ్చునని కొందరంటారు. అప్పు డవధాని ఒక్కొక్క చరణంచొప్పున అందరిసమస్యలకూ పద్యాలు పూరించాలి. చతురంగ ఖేలనంలో

కొందరు చీట్లపేక ఆడతారు. పుష్పగణనానికి బదులు గణితవైద్య జోతిషాది శాస్త్రాంశాలను కొందరు గ్రహిస్తారు. కొందరు దత్తపది నిర్వహిస్తారు. పురాణకథనానికి బదులు ఆకాశపురాణాన్ని చెపుతారు కొందరు. ఏవి ఎలా మారినా ఎనిమిది అంగాలు అష్టావధానాని కుంటాయి.

శతావధాన అష్టావధానాల్లో అందరినీ ఆకర్షించేది సమస్యాపూరణం. ఆ తరువాత నిషిద్ధాక్షరి. ఇవి నిర్వహించటానికి భాషాపాటవం, లోకజ్ఞానం, నవనవోన్మేషమైన ప్రతిభా ఉండాలి. అర్థసమన్వయంలేని ఒకపద్యపాదమిస్తే దాని కర్థసమన్వయం కుదిరేటట్లుగా పద్యపాదాలను పూరించటం సమస్యాపూరణం. తిరుపతివేంకటకవు లవధానాల్లో ఎన్నోసమస్యలను అత్యద్భుతంగా పూరించారు. మచ్చు కొకటి రెండు.

సమస్య : "సతి సతిఁ గలయంగఁ బుత్ర సంతతి కలిగెన్"

పూరణం : అతి కుతుకం బలరారఁగ
జతురత మెఱయంగ మదనశాస్త్ర విధమునన్
వితతం బగు తన సౌధవ
సతి సతిఁ గలయంగఁ బుత్రసంతతి కలిగెన్.

సమస్య : "సంధ్యావందన మాచరింప వలదా చౌశీతి బంధమ్ములన్"

పూరణం : వింధ్యాద్రిప్రభ నొప్పు బల్ కుచములన్ వేపట్టి పెంపొందు కా
మాంధ్యం బార్పఁగ లేక వెఱ్ఱివలె నేలా మంచి యీరాతిరిన్
వంధ్యం జేసెదు; కాముకేళి యనఁగా బాండిత్యమా? లేక నీ
సంధ్యావందనమా? చరింపవలదా చౌశీతి బంధంబులన్.

సమస్య "సరసునివైపు వీపు నల చాన మొగం బటు గోడవైపు"

పూరణం : సరసునివైపు వీపు నల చానమొగం బటు గోడవైపు, నా
సరసుఁడు కేలు చాపు నల చానయుఁ జన్నులఁ జేయి మోపు, నా
సరసుఁడు కోర్కెఁ జూపు నల చాన దొడం దొడలోనఁ దోపు, నీ
వరుసనె తెల్లవారె నొకవైఖరి కొక్కని కొక్కవేశ్యతోన్".

అడిగెడి వాడికంటె అవధాని అరురెట్లు రసికుడుగా నుండాలి. అవధానం తెలుగునాట అవతరించి అభివృద్ధి చెందిన సాహిత్యకళ. దానికి శరత్పూర్ణిమ ఈ జంటకవుల అవధాన మహిమ.

## 2

గంగాధరుఁడు నీమగం డని నవ్వంగ
వేషధరుండు నీపెన్మి టనియె
నెద్దు నెక్కును నీదునెమ్మికాఁ డని నవ్వ
గ్రద్ద నెక్కును నీమగండ టనియె
వల్లకాడిల్లు నీవల్లభున కనఁగ
నడిసంద్ర మిల్లు నీనాథున కనె
నాట్యంబు సేయు నీ నాయకుం డన నంగుఁ
గావించు వెన్క నీకాంతు డనియె

ముష్టి కెక్కడి కేఁగె నీయిష్టుఁ డనిన
బలిమఖంబున కేఁగె నోలలన! యనియె
నిట్టు లన్యోన్య మర్మంబు లెంచుకొనెడు
పర్వతాంభోధికన్యలఁ బ్రస్తుతింతు.

19 0లో బందరు హిందూహైస్కూలులో జరిగిన శతావధానంలో లక్ష్మీపార్వతులసంవాదం చిత్రించిన పద్య మిది. ఆశువుగా చెప్పిన ఈపద్యంలో సంభావణ సజీవంగా నర్మగర్భంగా, పరస్పరాధిక్షేపపూర్వకంగా, స్త్రీప్రకృతిసహజంగా సాగింది; కూర్చుండి పనిపెట్టి వ్రాసిన ఏపద్యానికీ తీసిపోనట్లు కుదిరింది. అర్థం వివరించవలసిన అవసరం లేని సారళ్యం, ఆలోచనలో అమృతాన్ని వర్షించే అర్థగాంభీర్యం కవితలో నీరక్షీరంగా కలసిపోయి రాణిస్తున్నాయి. ఇందులో స్వారస్య మెంత ఉందో చమత్కార మంత ఉంది వాకోవాక్యశిల్పంతో పాటు వాక్యవక్రత రాణించింది. ఇలాంటి పద్యాలు వారి అవధానాలలో కోకొల్లలు. హరిహరునిపర్ణనం అచ్చతెలుగులో సాగింది.

"తాల్చె నెవ్వాఁడు కెందమ్మిదండంబోలె, నెదుటొమ్ముపై సిరు లిమ్పు చాన
మింగె నెవ్వఁడు నేరెడిపండు చందాన, కడలిలోఁ బుట్టిన కాఱువిసము
పూనె నెవ్వఁడు వెన్నముద్ద కుద్దిగ గేలఁ దెల్లసంచుల నించు నల్లసంకు
నానె నెవ్వఁడు మల్లెయలరుగుత్తుల పేరు, పోల్కిగా మెదనిండఁ బున్నదండ

వేవెలుంగుల దొరయును రేవెలుంగు, నెవనికన్నులు నిప్పుద న్నెవని నెక్కు
డట్టి మున్నీటి యల్లుఁడు; నట్టిమంచు, కొండయల్లుండు మీకుఁగోర్కులనొసంగు"

ఒక్కొక్క పాదంలో ఒక్కొక్క మూర్తి తెలుగుతీయదనంతో కన్నులముందు ప్రత్యక్షమై అద్వైతసిద్ధిని అనుభూతి కందిస్తాయి. తిక్కన్న హరిహరనాథుడు తిరుపతివేంకట కవుల్లో తేటగా దర్శనమిస్తాడు.

శతావధానం సామాన్యంగా నాలుగురోజుల పడుతుంది. కాలపరిమితి మొత్తానికి పదునారుగంటలనుండి ఇరువదినాలుగుగంట లుంటుంది. శతావధానప్రక్రియలో మనకు అద్భుతాన్ని కలిగించే కొన్నిఅంశాలను గమనిద్దాం. 1. అవధానం పూర్త్యయ్యేంత వరకూ వర్ణనాదులు అవధానికి మరపుకు రాకుండటం 2. ఏదైనా అంశం స్ఫురింపక పోతే అవధాని ఇష్టదేవతాప్రార్థనరూపంగా ఒకఆశుపద్యాన్ని చదివి దానిని జ్ఞాపకం చేసుకోవడం. 3. అవధానం నిర్వహిస్తూ చమత్కారాలనూ, ఛలోక్తులనూ అవధాని పద్యాలలో గుప్పించి సభను రజింపజేస్తూ ఉండటం అవధానం చేసేవారి కెంత కష్టమో వినేవారికి కంత ఆహ్లాదం.

ఒకసారి గద్వాలలో అసూయాపరులైన పండితులు శతావధానం తామూ చేయగల మని పంతంపట్టి పూర్తిచేయలేక భంగపడినారు. ఆ తరువాత తి. వేం. కవులు శతావధానం ప్రారంభించి అంజనేయప్రార్థనం చేస్తూ అశక్తులైన అవధానులను అధిక్షేపంచేశారు.

'నాలుగామడ దాట నానేర్తు, మీఁద నా- చేతఁ గాదను నొక్క కోతిగాఁడు
ఎన్మిదామడ దాట నే నేర్తు, మీఁద నా- చేతఁ గాదను నొక్క కోతిగాఁడు
పదియామ డైన నేఁ బరతెంతు, మీఁద నా-చేతఁ గాదను నొక్క కోతిగాఁడు
పంద్రెండయిన నాదుపని గాని, మీఁద నా- చేతఁ గాదను నొక్క కోతిగాఁడు
ఇట్లు పల్కుచు నున్న కపీశ్వరులు శిరములు వంపంగ శతయోజనముల వార్ధి
దాఁటి వచ్చిన నిన్నెన్నఁ దరమె మాకు, నాంజనేయ కవిధ్యేయ యప్రమేయ!

అన్యాపదేశ హాస్యప్రసంగానికి ఈపద్యం చక్కని ఉదాహరణం. శతయోజనాల వార్ధివంటిదే శతావధానం. దానిని దాటటంలో ఉన్న సాహసం సర్కసులా అనిపిస్తుంది ఆధునికులకు. శతావధానాన్ని సర్కసుతో పోల్చి చెప్పారీకవులు;

'తిరుపతి వ్యాఘ్రమై బయలుదేరిన శిష్యులు గున్నయేన్గులై
వరలఁగ దేరగాఁ దగినవారలు బెబ్బులిపిల్ల లెల్ల మా
ర్తురు కపికుర్కురమ్ము లయి తోఁపఁగ వేంకటశాస్త్రి వీరికే
సరిగ శతావధాన మను సర్కసు చూచితివమ్మ శాంకరీ!'

సర్కసు శారీరక పరిశ్రమ. శతావధానం మానసికపరిశ్రమ. ఒకటి ఆహ్లాదాన్ని కలిగిస్తే మరొకటి ఆనందాన్ని వర్షిస్తుంది; రెండూ అద్భుతానికి అలవాలాలే!

## 3

**దోస మటంచు జెఱింగియును దుందుండు కొప్పఁగఁ బెంచినార మీ**
**మీసము రెండుబాసలకు మేమె కవీంద్రుల మంచుఁ దెల్పఁగా**
**రోసము గల్గినం గవివరుల్ మము గెల్వుఁడు; గెల్చిరేని యీ**
**మీసము తీసి మీపదసమీపమునం దల లుంచి మ్రొక్కమే?**

శ్రోత్రియు లైన తిరుపతివేంకటకవులకు మీస ముండటం దోషంకాదా అని ఒకగడుసరి ప్రశ్నిస్తే తి. వేం. కవు లిచ్చిన వీరోచితమైన సమాధానం- ఈపద్యం. మీసాలున్న తెలుగువారు మోజుపడి చదువుకొనే మనోజ్ఞమైన పద్యం సంస్కృతాంధ్ర కవిత్వాల్లో సవ్యసాచులు తి. వేం. కవులు. సవాలు చేసినా సగర్వంగా ప్రతిజ్ఞను నిలుపుకొన్న ప్రజ్ఞానిధులు. సాహంకారంగా చెప్పుకొన్న మాట నైనా సహజాలంకారంగా సాగించుకొన్న ప్రతిభామూర్తులు తి.వేం. కవులు.

అవధానాల్లో పృచ్ఛకులు అవధానుల నెన్నోవిధాలుగా పరీక్షిస్తారు. శాస్త్ర విజ్ఞానాన్ని పరీక్షించే వారు కొందరు, జటిలసమస్యల నిచ్చి తికమకపెట్టే వారు కొందరు, అల్పసమస్యల నిచ్చి కల్పనను పరీక్షించేవారు కొందరు. ఈ చివరివారి చిల్లరప్రశ్నలు ఎంత చిలిపిగా ఉంటాయో అంత చమత్కారాన్ని కలిగిస్తాయి. వారు

వేసే ప్రశ్నలస్వరూపస్వభావా లిలా ఉంటాయి. పకోడీమీద చంపకమాలావృత్తం, పచ్చిమిరపకాయమీద సీసపద్యం, కిరసనాయిల్‌మీద స్రగ్ధరావృత్తం, చీపురుపుడక మీద కందపద్యం, పొడుముకన్న చుట్ట నయమనే అంశంమీద సీసపద్యం, మీసాల వలని నష్టాలపై సీసపద్యం, పొడుముమీద సీసపద్యం, పకోడీమీద ఉత్సాహవృత్తం, సూదిమీద ఉత్పలమాలావృత్తం, నశ్యంమీద శార్దూలవిక్రీడితం, గ్రామఫోన్‌మీద మందాక్రాంతావృత్తం, నూవురంమీద స్రగ్ధరావృత్తం, చెదపురుగుమీద శార్దూలం. నల్లిమీద కందం, దోమకాలుమీద మహాస్రగ్ధరావృత్తం, చిల్లపెంకుమీద సీసం, రెల్లు పూతమీద అచ్చ తెలుగులో మందాక్రాంత, కంటిపాపమీద విచకలితావృత్తం, కొత్తగా ముండమోసిన జవ్వని యేడుపునుగూర్చి సీసం, బిడాలంమీద మందాక్రాంతం, చీపురుముల్లుపై సీసం- ఇలా ఉంటాయి సమస్యలు. సమస్య లీజంటకవులకు సరససల్లాపాలుగా ఉండేవి. నవ్వుతూ పృచ్ఛకులనూ, ప్రేక్షకులనూ, కవ్విస్తూ అవధానాన్ని అమోఘంగా నిర్వహించేవారు. వస్తువు నీరసమైనా కవుల ఉక్తివిశేషంలో ఊపిరిపోసికొని ఉజ్జ్వలంగా భాసించేది. మచ్చుకు పకోడీమీద చెప్పిన ఉత్సాహ వృత్తం చూడండి.

'సెనగపిండి ఉల్లిపాయ చిన్నమిర్చకాయలుం
జొనిపి యందు నల్ల మింత చొనిపి ముద్ద చేసినన్
అనలతప్తమైన నేతియందు వైచి వేచినం
జను పకోడి యనెడి పేరఁ జక్కనైన ఖాద్యమై;

అవధానాల్లో ప్రశ్న లన్నీ పలచబారినవే అయిఉండవు. ప్రతిభను పట్టి యిచ్చే ప్రశ్నలుగూడా ఉండేవి. బందరులో సంధ్యారాగవర్ణనం చేయ మన్నాడొక పృచ్ఛకుడు.

'వారుణీకామినీఫాలభాగంబునఁ- బొల్పొందు కుంకుమపూఁత యనఁగఁ
జక్రవాకీమనస్సరసిజంబునఁ జొరఁ - బారు సంతాపాగ్నివార మనఁగ
నస్తాద్రిపై నేగు నరణుఁ డడ్డము వెట్ట- నేగు పద్మిని యనురాగ మనఁగ
కాలమాయావిచేఁ గాల్చి పెట్టిన గురు స్ఫురదయోమయము తాకఱకు లనఁగ

సంజకెంజాయ చెన్నారె సర్వభూసు- రాధికులు సంధ్యవార్చగా నాపగాస
మీపములకేగి రుత్సాహ మింపుగొల్ప - మెల్లమెల్లనఁ జీఁకటు ల్మెండుకొనఁగ.

భావనా రమణీయంగా సాగిన ఈప్రకృతివర్ణనం ప్రబంధ వర్ణనలను జ్ఞప్తికి తెస్తుంది. ఆశుకవితలో కూడ కావ్యకవితాగౌరవాన్ని కాపాడిన కవులు తి.వేం.కవులు.

'ఇతరకవుల్ ప్రయాసపడి యెంచి రచించిన నూటి కెన్ని పె
ద్దతనము గాంచి చిత్తమును దన్పునొ, మే మవధానసంగత
స్థితి గని యాశుగా రచనచేసిన పద్యములందుఁ జూచినన్
శతమున కన్నిపద్యములు చక్కఁగ నుండు నసంశయంబుగన్'

మహాకవుల మాటలే మనోజ్ఞకల్పకాలు- ఇక పద్యాలు హృద్యశిల్పనందనాలు.

## 4

చదువగా వలె శబ్దశాస్త్రాదికమ్ములను
వీక్షింపఁగా వలె విద్యలెల్లఁ
జూడగా వలె రాజచూడామణులసభల్
పొందగా వలె మహాభోగములను
దిరుగగా వలె దేశదేశాల వెంబడిఁ
బడవలె పడరానిపాటు లెల్ల
వినఁగావలెను పూర్వవిద్వచ్చరిత్రముల్
దర్శింపవలెను ఛందఃప్రశంస

కవులు కవు లన్న మాత్రాన కవులు గారు
ఎంత భారమ్ము గలదొ కవీశ్వరులకు
నెఱుఁగకుందు రె మీవంటి నృపతిమణులు
శ్రీమదానంద గజపతి క్షితితలేంద్ర !

'విద్వత్కవయః కవయః కేవలకవయః కపయః' అని ప్రాచీనోక్తి. కవులకు ప్రతిభ యెంత ముఖ్యమో శాస్త్రవ్యుత్పత్తీ, లోకజ్ఞానం అంత ముఖ్య మని తి.వేం. కవులు చెపుతున్నారు. వ్యాకరణం చదివితే శబ్దంమీద అధికారం వస్తుంది. ప్రాచీనకవిప్రయో

గాల్లో, జనప్రియోగాల్లో సాధుత్వాసాధుత్వ వివేచనం కలుగుతుంది. తి.వేం.కవులు ప్రాచీన సాహిత్యాన్నంతా ఆపోశనపట్టిన అగస్త్యులు. ప్రయోగాలకు ప్రమాణం చూపే పాండిత్యం వారికి జిహ్వాగ్రం మీద ఉండేది. వాదాల్లో, పండితసభల్లో వారి కాప్రజ్ఞ ప్రాణతుల్యంగా నిలిచేది. శుష్క శాస్త్రపాండిత్యమే కాకుండా ప్రయోగం ప్రయోజన వంతంగా ఉండా లనీ, శాస్త్రానికి సహకారంగా లోకజ్ఞానంకూడా ఉండాలనీ తి.వేం. కవులు భావించేవారు. అందువల్ల 'ర'కూ బండిరాకూ యతిప్రాసలు చెల్లరాదనే చాదస్తాలు వారి కుండేవి కావు. అన్యదేశ్యాలను ధారాళంగా గ్రహించే తెగువ వారి కుండేది దేశకాలాలనుబట్టి భాషాలలితాంగి మారుట సహజ మని నమ్మిన విశాల హృదయు లాకవులు. 'ఏకలెక్టరుకు లే దింత వర్కనుభంగి, ను త్తరములును బ్రత్యు త్తరములు' అని నిరాఘాటంగా వాడి నారాంగ్లేయపదాలను. పదప్రయోగంలో వారి దృష్టి ఔచిత్యాన్ని ఒరవడిగా పెట్టుకొని నడిచేది.

నిల్వ యున్న నీరులాగా కవి ఒకేచోట ఉండిపోతే అతనిబుద్ధి వికసింపదు. వివిధదేశాలు చూడాలి; వివిధవర్గాలతో చర్చలు జరపాలి; నానారాజ సందర్శనం చేయాలి, కష్టసుఖా లనుభవించాలి. అప్పుడు కాని కవి లోకజ్ఞుడు కాడు. విద్యలు సానపట్టిన కత్తుల్లా పదను తేలవు. శ్రీనాథకవిసార్వభౌముడూ తి.వేం.కవులూ దేశాలు తిరిగారు, ఆస్థానాల్లో ఉన్న పండితుల్ని ఓడించారు. సన్మానాలు పొందారు; తమ జీవితాన్ని కవితాజైత్రయాత్రగా గడిపారు.

ఏనుగు నెక్కినాము ధరణీంద్రులు గొల్వగ నిక్కినాము స
న్మానము లందినాము బహుమానములం గ్రహియించినార మె
వ్వానిని లెక్కపెట్ట కనివారణ దిగ్విజయం బొనర్చి ప్ర
జ్ఞానిధులంచుఁ బేరుగనినారము నీవలనన్ సరస్వతీ!

తిరుపతివేంకటకవుల సాహిత్యయాత్రలు తెలుగులో సజీవసాహిత్యచైతన్యాన్ని రేకెత్తిం చాయి. తెలుగుజీవితంలో కవిత్వం జీవనాడిగా స్పందించింది. పుంభావసరస్వతీ మూర్తులుగా దేశం వారిని కీర్తించింది. వారికవితఒకతరాన్నే ఉత్తేజిత పరచింది. అది తరతరాల కవితా ఫలాన్ని పండించింది.

## 5

**విను మొకమాట చెప్పెదము వీనుల కింపుగ; నెల్లవారలన్**
**గని వినుతింపఁబోము పదిగంపలకెంపు లొసంగుఁ గాక లే**
**దని వినుతింప మానము రసాధికులన్, గవితామతల్లికిన్**
**ధనము ప్రధానమా రసికతాసుఖతల్ ప్రధానమా?**

మొగల్‌తుర్తిరాజును దర్శించినప్పుడు చెప్పిన పద్య మిది. రసికులైన ప్రభువులకు కవితా ప్రాభవాన్ని చూపించి సన్మానా లందారు తి.వేం. కవులు. నాడు సంస్థానాధీశులకొలువుల్లో సంస్కృతాంధ్ర పండితులూ కవులూ పోషింపబడుతుండేవారు. తి.వేం. కవు లాయాసంస్థానాలను దర్శించినప్పుడు ఆ పండితులసభల్లో తమ అవధాన కవితాపాగల్భ్యాన్ని ప్రకటించి పండితకవిసన్మానాలను పొందుతుండేవారు.

సంస్థానాధీశుల్లో సాహిత్యప్రియులూ ఉన్నారు. సంస్కారరహితులూ ఉన్నారు. రసికులూ ఉన్నారు, భోగులూ ఉన్నారు. వదాన్యులూ ఉన్నారు, పిసినారులూ ఉన్నారు. తి.వేం. కవులు సంస్కారం లేని రాజులకు సాహితీసౌగంధ్యాన్ని చవిచూపించి సాహిత్యపోషణకు ప్రేరేపించేవారు; సహజసాహితీసారవివేకులైన ప్రభువుల్ని తమ కవితామృతరుచుల నదించి పునీతులను చేసేవారు. సాధ్యమైనంతవరకు సరసులైన రాజులనే దర్శించారు, సౌమ్యంగా అభినందించారు. మన్నింపకపోతే మెత్తగా మందలించారు. పెడచెవిన బెడితే ఫెళ్లున చెంపపెట్టు పెట్టినట్లు అధిక్షేపించారు, సుముఖులైతే గుణకీర్తనం చేశారు, మ్రొక్కితే ఆశీస్సు లందించారు, గౌరవించి కోరుకున్నచో కృతుల నంకిత మిచ్చారు. రాజులదగ్గరికి వెళ్లినప్పుడు కవులు యాచకులుగా వెళ్లలేదు. కవిరాజులుగానే వెళ్లారు. మీరంగంలో మీ రెంతో మారంగంలో మే మంత అంటూ సమానస్కంధాలో సమావేశమయ్యేవారు. వేంకటగిరి ప్రభువును దర్శించినప్పుడు

'పరదేశసంపాదనరతి మీకు నరేంద్ర! పరదేశసంపాదనరతి మాకు;
లసదుత్తమ పదాభిలాష మీకు నరేంద్ర! లసదుత్తమపదాభిలాష మాకు;
సకలనుత్యశ్లోకసక్తి మీకు నరేంద్ర! సకలనుత్యశ్లోకసక్తి మాకు;
మనుమార్గవర్తనం బనువు మీకు నరేంద్ర! మనుమార్గవర్తనం బనువు మాకు;
మీకు రాజపదము మాకును గవిరాజు - పదము కల దికెందుఁ గొదువ లేదు;
కాన సామ్య మిచ్చి మానించు టొప్పదే - ముద్దుకృష్ణ యాచ భూవరేణ్య!

శ్లిష్టపదాలలో సామ్యాన్ని సాధించే చమత్కార ముంది ఈపద్యంలో. రాజులకు అన్య దేశాల నాక్రమించే ప్రీతి, పెద్దపెద్ద పదవులను పొందాలనే అభిలాష, జను లందరూ పొగిడే కీర్తిని వాంఛించటం, మనుధర్మశాస్త్రానుగుణంగా నడుచుకొనే నేర్పు సహజంగా ఉన్నట్లే కవిరాజులకు ఇతరదేశాలలో సంపాదనం చేయాలనీ, సార్థకాలైన పదాలను కవితలో వాడాలనీ, అందరూ విని మెచ్చుకొనే శ్లోకాలనూ, పద్యాలనూ విరచించాలనీ, చిరకాలం లోకంలో నిలిచే కావ్యరచనామార్గాన్ని అనుసరించాలనీ అభిలాష ఉండటం సహజం.

తిరుపతివేంకటకవులు దర్శించిన ఆస్థానానికి వారికవితలో అక్షయమైన స్థానం లభించినది; వారిని సన్మానించిన రాజుప్రశస్తి జయపతాకలా చిరకాలం సాహితీలోకంలో రెపరెపలాడుతోంది. వారి నానారాజసందర్శనం సమకాలీన సంస్థానాధిపతుల కబ్బిన అక్షరాభిషేకం!

## 6

కఠినమ్ములగు రాళ్లు కలిపి కట్టిన రామ
    భజనాలయమ్ములే పడక లాయెఁ
దాకిన మాత్రానఁ దనువు కఱ్ఱగఁ జేయఁ
    జాలిన చన్నీటి స్నాన మాయె
ముడికియు నుడకని కడువేడిమెతుకులే
    యాఁకొన్నకడుపున కడ్డమాయె
ప్రభు విచ్చె వేనూటపదియాఱు లనునట్టి
    స్వప్నమ్ములే ధనార్జనము లాయె

వీని నన్నిటి గోపాలవిభుఁడు దీర్చె
మరల నీలాటికష్టముల్ మాకు దూర
తరములై యుండఁ జేయు మిత్తఱిని గీర్తి
సాంద్ర! శ్రీముద్దుకృష్ణయాచేంద్రభూప!

ఒక్కొక్క ఆస్థానంలో రాజదర్శనంకోసం ఎన్నోనాళ్లు వేచియుండవలసి వచ్చేది. వేచి వేచి విసిగి వేసారి కవులు రాజుకు పద్యాలలో అర్జీలు పంపేవారు. ఒక్కొకసారి ఒకటిరెండుఅర్జీలు పంపుకుంటేతప్ప సభ పెట్టించటమో, సన్మానంచేయటమో జరిగేది కాదు. వెంకటగిరి ప్రభువుకు పెట్టుకున్న రెండవ అర్జీలోని పద్యం ఇది. అర్జీలకు గూడ సాహిత్యగౌరవాన్ని కల్పించిన దర్జా తి. వేం. కవుల కవిత కబ్బింది!

అర్జీలు పారని చోట నిందాస్తుతి రూపమైన నిష్ఠురాలు వినదించేవి. ఆత్మకూరురాజు కృతి గొని సన్మానించనందుకు వ్యంగ్యోక్తిలో సున్నితంగా అధిక్షేపించారు.

'నీమీద కృతిచెప్పి నిను నుతించిన కృష్ణ-మాచార్యవరుఁడు సన్న్యాసి యయ్యె
నీదు సంస్థానపండితుఁ డైన యల శ్రీని- వాసార్యవరుఁడు ప్రవాసి యయ్యె
నీగాయకుఁడ నంచు జోగియై రాఘవా- చార్యుఁ డూరూర యాచనకుఁ దిరిగె
నీ కిలవేల్పైన యాకూర్మతిస్వామి- యడవిగుట్టల నంగలార్పఁ దొడఁగె
నెటిగియును నీకుఁ గృతి నిచ్చు గురుమనీష లరయఁ దిరుపతి వేంకటేశ్వరులె కాక
నీదులోప మొకింతయును లేదు నమ్ము- మాత్మకూరుపురీరాజ! యతులతేజ!'

తమయందు నిరసనభావాన్ని ప్రకటించిన విశాఖపట్టణం శ్రీగోడే గజపతిరావు మీద చెప్పిన పద్యం ఆరాజుకీర్తిచంద్రునిలో ఆచంద్రార్కం నిలిచిపోయే మచ్చ.

'సంగరశక్తి లేదు వ్యవసాయము సేయుట సున్న సంతలో
నంగడి వైచి యమ్ము టది యంతకు మున్నె హుళక్కి ముష్టికిం
బొంగు బజాన వైచుకొని పోయెద మెచ్చటి కేని ముష్టి చెం
బుం గొనిపెట్టు మొక్కటి యమోఘ మిదే గజదంతిరాణ్ణృపా!'

తిట్టైనా, దీవనైనా వారి వాక్కుల్లో వారిద్దు లుండేంతవరకూ నిలచిపోయేదని ఆరాజుల కానాడు తెలుసునో తెలియదో గాని చరిత్రమాత్రం దాన్ని చెరిగిపోకుండా రక్షిస్తోంది. తిట్టు మచ్చైనా వారి సాహిత్యంలో నిలిచిన ఆరాజచంద్రులకు అలంకారంగానే సహృదయులు భావిస్తారు.

**7**

**ముద్దుముద్దుగఁ జెప్పఁ బూనితిమా పన్నె**
**లాఁడి తీయనిమోవి లంచ మిచ్చుఁ,**
**గతినమ్రగాఁ జెప్పఁ గడఁగితిమా ప్రౌఢ**
**కాంత వక్షోజముల్ కాన్క నొసఁగుఁ,**
**దీర్ఘరీతిని జెప్పఁ దెరకొంటిమా వాలు**
**గంటి లేఁజూపు సుంక మ్మొసంగు,**
**మిశ్రరీతిని జెప్ప మేకొంటిమా బోటి**
**బిగువుకౌఁగిలి పన్నుఁ బెట్టి తీలు**

**నాకుధారాకవిత్వమ్ము నందుకొంటి**
**మేని అభిసారికయు దండ మిచ్చి తీరు**
**నాంధ్రగీర్వాణభాషలయందు మాకు**
**దళితపండితలోప! గద్వాలభూప!**

కవిత కోమలియైన వనిత లాంటిది. కవితలో వనితలో సమానగుణాలు కలిగిన కవితాంశాలను పేర్కొనటమే ఈ పద్యంలో ఉన్న చమత్కారం. ముక్కుతిమ్మన్న లాగా ముద్దుముద్దుగా కవిత చెప్పితే వనితతీయనిమోవియే బహుమతికి తగింది గుణ సామ్యంవల్ల. అలాగే ఓజోగుణభూయిష్ఠమైన కవితలోని కాఠిన్యం శ్రీనాథుడు చెప్పి నట్లుగా ప్రౌఢావక్షోజకాఠిన్యానికే సరితూగేది. వాడియైనమాటలతో చెప్పే కవిత్వం వాల్కంటిచూపుల తైక్ష్ణ్యాన్ని పోలిఉంటుంది. మిశ్రరీతిలో మార్దవకాఠిన్యతైక్ష్ణ్యాల మిశ్రమం ఉంటుంది. అది వలపుకత్తెబిగికౌగిలిలాగా ఉంటుం దనటంలో వాదుండదు. ఆశుకవితకు అభిసారికగుణాన్ని సామ్యంగా భావించటం కవుల భావుకత్వానికి నిదర్శనం.

తి. వేం. కవులు సరసులైనరాజులను సమ్మానించేవిధం ముద్దుముద్దుగా ఉంటుంది. ఆనందగజపతి రాజును కవితతో గౌరవించిన విధం చూడండి-

'ఎందరఁ జూచెనేని వరియింపదు మాకవితాకుమారి క
న్నందుకు దేశముల్ తిరుగు టబ్బెను సౌఖ్యము లేకపోయె నా
నందనృపాల ! నీదు సుగుణమ్ములు చెప్పిన నాలకించి వెం
టం దలయూచెఁ గావునఁ దటాలునఁ దీనిఁ బరిగ్రహింపుమా !'

ఆత్మకూరు జమీందారును ఆప్యాయతతో సెలవడగటంకూడా ముద్దుగానే ఉంటుంది-

'వేసవి దగ్గరాయె మిము వీడుటకున్ మన సొగ్గదాయె మా
వాసము దూరమాయెఁ బరవాస మొనర్చుట భార మాయె; మా
కోసము తల్లిదండ్రు లిదిగో యదిగో యని చూచుటాయె; వి
శ్వాస మెలర్ప వే సెల వొసంగినఁ బోయెద మయ్య భూవరా !'

కఠినమైన శైలికి-

'పడు ఝుంఝూనిల ధోరణీ రణరణ ల్త్రాప్యాభరనున్నాటవీ
తట శాఖాపటలాంతరుద్గత నితాంతస్ఫార ఘోరాగ్నిరు
ఘ్మటనాధూపిత భస్మసాత్కృతకురుట్కాండంబుతో వహ్నికిన్
ఘటియింపం దలపెట్టినారు గద సఖ్యమ్మార్యచూడామణుల్.

తీక్ష్ణతకు-

'ఒక నూతే యన నేమి లెక్క? వినుఁ డోహో! పండితశ్రేష్ఠులా
ర! కడున్ వేగమె వేయిమందికయినన్ రమ్యస్థితుల్ మీఱ నా
శుకవిత్వం బొనరింప నేరుతుము శ్రీశూలిప్రియామాననీ
యకటాక్షమ్మునఁ దగ్గకాలమును మా కర్పించి కూర్చున్నచోన్'

మిశ్రరీతికి-

'ఒకచాయ వికచాంబుజకచాకచికచాక- చకికాచణాక్ష్మానుజమ్మ లొప్ప
నొకదండ మతిచండిమకరండనలజాండ- మండనపండితోద్దండు లొప్ప
నొకప్రక్క శుకతజ్ఞనకనాకుజనకనా-కకవీంద్రసమకవిప్రకర మొప్ప
నొకచోట సకలవాగ్విలసనప్రకుశల- ద్వందిమాగధజనుల్ వఱలుచుండ
నిండుపేరోలగమ్మున నుండు నిన్నుఁ- బండువుగఁ జూచు భాగ్యమ్మె
పండె మాకు
నిపుడు, శ్రీరాజగోపాల కృష్ణయాచ- భూపబహదర్! మహారాజ!
భూరితేజ!

భావాన్ని బట్టి రసం రసాన్నిబట్టి వృత్తి దాన్నిబట్టి రీతి గుణం పద్యాల్లో పల్లవిస్తుం టాయి. తి. వేం. కవుల కవితాగుణం మౌలికంగా ప్రసాదం. సారళ్యం దాని స్వభావం.

## 8

**స్థైర్యము లేని చిత్త, మవధాన మెఱుంగని సత్కవిత్వ, మౌ**
**దార్యము లేని హస్తము, యథార్థత లేని రసజ్ఞ, మంచిమా**
**ధుర్యము లేని గానము, మృదుత్వము లేని వచఃప్రసంగ మై**
**శ్వర్యము లేని భోగము, నసారము లియ్యవి దంతిభూవరా!**

ఆశువులో సూక్తులు వెలయటం వరదలో వజ్రాలు దొరకటం వంటిది. 'వాసన లేని పూవు బుధవర్గము లేని పురంబు' -అన్న మూసలో సాగిం దీపద్యం. పెద్దల సుద్దుల్లో ఈ పద్యం కూడా పెద్దరికం చేస్తున్న దీనాటికీ. ప్రజలనాల్కలపై పదికాలాలపాటు నిలిచే పద్యాలే సూక్తులు. కాచి వడపోసిన అనుభవసారాలు, పూచి వికసించిన విజ్ఞాన సుమాలు, ఈసూక్తిపద్యాలు. ఇటువంటివి తి.వేం. కవుల రచనల్లో కోకొల్లలు. మచ్చుకు కొన్ని.

'మూలము లేని టీక సుమపుంజసమృద్ధము గాని శయ్య వా
ఛాలత లేని పాండితియు సంతతి లేని గృహంబు మంచి తాం

బూలము లేని భోజనము ముద్దులు గుల్కెడి కన్నెమిన్నతో
మేళన లేని జవ్వనము మే లగునే? కవిరాజశేఖరా!'

'నిదురఁ బోగొట్టుఁ గ్రమముగా నెత్తి కెక్కుఁ
గలుషత ఘటించుఁ గుండయుఁ గట్టయుఁ దన
చేతి కొనగూర్చునది గానఁ జెప్ప నగునె
వేశ్యకును నశ్యమునకును భేద మిలను!'

'పాపిష్ఠరాజులపాలి దయ్యమ్ము సం- ధ్యావందనమునకు బావగారు
పరదేశసంచారకరణమ్మునకు రైలు- జపతపమ్ముల కెల్ల సవతితల్లి
ముక్తికాంతాసంగమునకుఁ దారువుఁగత్తె-సద్వశోవ్యాప్తికిఁ జాటుడప్పు
ఆనందమునకు దివ్యాంగనాసంగంబు- రాజసంబునకు గారాపుఁ గూచి

భాగ్యభోగ్యమ్ములకు నెల్లఁ బట్టుఁగొమ్మ- యఖిలవేత్తృత్వమునకు దివ్యాంజనంబు
సరసజనులకుఁ గర్ణరసాయనంబు- కవిత యిట్టిదె యనఁ జెప్పఁగాఁ దరంబె?'

'తన కెంత తెలివి కలిగినఁ
దనకార్యము పట్లఁ దానె తగుదు ననుట యొ
ప్పనిపని; యోగ్యత గలిగిన
తనమిత్రుల నడుగు టొప్పుఁ దగవరి కెందున్' -శ్రవణానందం

దూరమునందు నున్న యెడఁ దోయజనేత్రల కెంతయేని వా
గ్ధోరణి యుప్పతిల్లు మదిఁ గొంకొక యించుకయున్ జనింప దా
ధీరతయున్ గభీరతయుఁ దెంపును బెంపును దగ్గఱైన యా
పూరుషుమోము గన్గొనినఁ బోవు నదెంతటి ప్రోఢకేనియున్ -పాణిగృహీత

మార్దవము నాగరకతయు మాటనేర్పు
లేనివారింట నధికార మూనుకంటె
మార్దవము నాగరకతయు మాటనేరు
పున్నవారింట దాసుఁడై యుంట మేలు -బిడాలోపాఖ్యానం

## 9

అత్తతోఁ బోరాట మంది పోయినయట్టి
జామాత తనుఁ దాన సఖ్యపడియె
భార్యతోడ విరోధపడి పోయిన మగండు
మగుడ భార్యను బ్రతిమాలుకొనియె

సన్న్యసించుటకు నిశ్చయ మందిన విరాగి
　　రాగాంధుఁడై తన రమణిఁ గవిసెఁ
గార్హ్యస్థమై దూరగతుఁడైన సంసారి
　　తత్త్వమ్మునన్ నూరిదారి పట్టె

బ్రహ్మచారులు పెండ్లికై పాట్లఁ బడిరి
వ్యైశమాతలతోడను నిగ్రహించి
నట్టివిటులెల్ల నద్దాని ననుసరించి
రహహా! యేమందు నవ్వసంతాగమమున.

తిరుపతివేంకటకవుల స్వతంత్రకావ్యాల్లో శ్రవణానందానికి అపార ప్రశస్తి ఉంది. దానికి కారణాలు ప్రధానంగా మూడు. 1. అందులోని శృంగారం. 2. అందులోని కవిత. 3. అందులోని వస్తువు. వేంకటశాస్త్రిగారి జీవితంలో తారసిల్లిన ఒకమధురసన్నివేశ మాధారంగా జనించిన కావ్యం. మధుసూదనుడనే కవికీ, బాలామణి యనే వేశ్యకూ మధ్యప్రణయం ఈకావ్యానికి జీవం. బాలామణి మధుసూదనుని పొందు కోరి చివరకు సాధిస్తుంది. కాని, కాలాంతరంలో ఆమె మనస్సు అన్యపురుషగత మౌతుంది. ఒక మిత్రునివలన బాలామణి చంచలప్రవృత్తి నెఱింగి మధుసూదనుడు మనసు మరల్చుకొని గార్హస్థ్యజీవితాన్ని గ్రహిస్తాడు. వేశ్య కవిని మోహించిన శృంగారఘట్టాలూ, వాటిని నిర్వహించటంలో కవులుచూపించిన నేర్పూ, అందులో జాలువారిన వారికవితామాధుర్యం శ్రవణానందం ఆంధ్రుల ఆదరాభిమానాలను చూరగొన్నది. ఆఅభిమానం ఎంతదూరం వెళ్ళిందంటే-

'ఒక శ్రవణానందమ్మున
ఒకపద్యమునందుఁ గల్గు నొకపాదమునం
దొకయక్కరమున కొసఁగిన
సకల మ్మగు రత్నగర్భ చాలునె తూఁపన్!' (శ్రీరామడుగుల సీతారామశాస్త్రి)

అని భావించేవరకు వెళ్ళింది. అటువంటి కావ్యంలో వసంతర్తుప్రభావాన్ని వర్ణిస్తూ రతిభావోద్దీపనాన్ని కల్పించేవర్ణన మిది. మానవప్రవృత్తిపై కాలప్రభావాన్ని వ్యంగ్య సుందరంగా చిత్రించిన పద్య మిది.

మధుసూదనుడు వేశ్యకు లొంగిపోయిన ఘట్టం తెలుగువారు గుట్టుగానైనా, మిత్రుల మధ్యలోనైనా ప్రవరాఖ్యునికి జరిగిన పరాజయంలాా వర్ణించి చెప్పుకోవటం వింటూంటాం. అందులో ఈపద్యం అందరినీ ఆకర్షించేది-

'గుట్టు చెడెన్, దడాబిడగ గుండెలు జల్లనె మై చెమర్చె ని
ట్టట్టు వడంకె హస్తములు. నన్యముఁ జెప్పుట కోపడాయె, నా
పట్టున నాకుకుం డయినఁ బల్కఁగలాఁడె మఱొక్కమాట ! లేఁ
డట్టి జితేంద్రియుండు ప్రవరాఖ్యుఁడు దక్క మఱొక్కఁడెక్కడన్'.

శృంగార భావాలతో శ్రోతల నాకర్షించినా శ్రవణానందం లోకాని కొక సందేశాన్ని ఇచ్చింది. సమస్య సమకాలీనమైంది.

'వెలవెలులన్ వివేకు లగు పెద్దలు పెండ్లికిఁ బిల్వరాదు, వా
రలు గల పెండ్లికిం జనఁగరాదు జనంగనబోల దాటపా
టల; నది గాక విద్యలఁ గడంగి వచింపఁగ రాదు, దీనికిన్
సొలసినవారి కెల్ల మధుసూదనుదుర్గతి రాకతీరునే'

ఉపరంజనంతోపాటు ఉపదేశాన్ని నిర్వహించేవి తిరుపతివేంకటకవుల శృంగారకావ్యాలు. వానిలో నెన్నదగినజంట శ్రవణానందం, పాణిగృహీత.

## 10

**'నాతిచరామి' యన్న వచనార్థ మెఱుంగునొ లేదొ! యమ్మురా**
**రాతి పఠించి యచ్చెలిశిరమ్మున హస్తము పెట్టి బిట్టు ప్రే**
**మాతిశయమ్మునన్ గురువరానుమతిం బదియారువేలపై**
**చేతులఁ దక్కుభార్యలఁ ద్యజింపఁ దలంచెనొ లక్షణార్థమై**

పదియారువేలభార్యలకు భర్త శ్రీకృష్ణుడు. ప్రతికన్యనూ 'నాతిచారామి' అని ప్రతిజ్ఞ చేసి పరిణయమాడాడు. లక్షణాపరిణయంలో కూడ ఆమెను అలాగే పరిణయమాడాడు. నిజాని కక్కడ వాచ్యార్థానుపపత్తి ఏర్పడుతుంది. లక్ష్యార్థాన్ని చెప్పుకోవలసి వచ్చింది. లక్షణావివాహానికి సార్థకమైన వర్ణన మిది. లక్షణను మత్స్యయంత్రం కొట్టి గెలుచుకొన్నాడు కృష్ణుడు. స్వయంవరానికి ముందే వినుకలి జరిగింది, విరహం ముదిరింది, రాయబారాలు సాగాయి. లక్షణాదేవి అందం సలక్షణంగా ఉండాలని కవులు వర్ణించారు. యౌవనోదయంనుంచి సంయోగంవరకూ ఉత్పత్తివికాసదశాపరిణామాన్ని సాక్షాత్తూ దర్శించినట్లుగా వివరించారు. వివరాలజోలికి పోకుండా రసికులు రహస్యంగా చదువుకుండే ఒకపద్యం ఉదాహరిస్తే చా లనుకుంటాను.

'పరివేషమ్ములు గట్టి పూగశకలప్రాయమ్ములై యంత బం
గరుగోలీల నతిక్రమించి లికుచాకారమ్ములై పిమ్మటన్
సరసీజమ్ముల మీరి గట్టిపడి విన్నాణంపుఁ బల్కుప్పలై
పరిమాణింప నశక్యమై యెసఁగె నప్పద్మాక్షివక్షోజముల్'

ఏలామాహాత్మ్యం, గోదేవి, పతివ్రత, శివభక్తి, బొబ్బిలిపట్టాభిషేకం, సుఖజీవి, సుశీల, పూర్వహరిశ్చంద్రచరిత్రం మొదలైన కావ్యాలన్నిట్లో లక్షణాపరిణయం మూడాశ్వాసాల కావ్యమైనా మొదట చెప్పదగింది. ఆశుకవిత్వంలో అవతరించిన అణిముత్యం :

## 11

అదిగో! ద్వారక ! యాలమంద లవిగో! నందండు గోరాడు; న
య్యదియే కోట, యదే యగడ్త ; యవె రథ్యల్, వారలే
యాదవుల్
యదుసింహుండు వసించు మేడ యదిగో! నాలానదంతావళా
భ్యుదయం బై వరమందురాంతరతురంగోచ్చండమై పర్వెడున్

తాను వెళ్లుతున్న ఊరు కనపడంగానే తెలుగువాడినోట అప్రయత్నంగా అదిగో ద్వారక! అన్న పద్యపాదం పల్లవిలా సాగుతుంది. తి. వేం. కవుల పాండవోద్యోగనాటకప్రభా మది. కొత్తగా బావగారు వస్తే 'బావా! యెప్పుడు వచ్చి తీవు' అని పలరికిస్తాడు తెలుగు వాడు. అదీ ఆనాటకప్రభావమే. ఏఉద్యమాన్నైనా చేపట్టి ముందుకు సాగుతుంటే 'జండాపై కపిరాజు' అన్న పద్యం అలవోకగా ఆంధ్రునినోట ఆవిర్భవిస్తుంది. విషా దసన్నివేశంలో "చచ్చిరి సోదరుల్ సుతులు" అన్నపద్యం గుండెగొంతుకలో ప్రతి ధ్వనిస్తుంది "ఎక్కడినుండి రాక?" ఉన్నది పుష్టిమానవుల కోయదుభూషణ యాలజా తికిన్ తిన్నని పుష్టి "నిదురవోచుంటివో" "సేవాధర్మము సూతధర్మము" చెల్లియొ చెల్లకో" 'సంతోషంబున సంధిసేయుదురె' ఈ పద్యచరణాల మొదళ్లు తెలుగువారి నిత్యజీవితంలో ఆయాసందర్భాల్లో సంభాషణచాతుర్యానికి చిగుళ్లుగా నిలుస్తుంటాయి. ఎవరైనా శాంతమూర్తి ఏదోకారణంతో ఆగ్రహిస్తే "అలుగుటయే యెఱుంగని మహామహితాత్ము డజాతశత్రుడే అలిగిననాడు" అని అనుయాయులు వ్యాఖ్యానిస్తారు. తెలుగువారి జీవితంలో ఇంతగా పెనవేసుకొనిపోయి మాటలలో జాతీయాల్లో, నాను డుల్లా, సామెతల్లా పద్యాలు ప్రతిధ్వనించటం గమనిస్తే తి వేం. కవులభారతనాటకాల కెంత ప్రజాదరం ఉందో బోధపడుతుంది.

తింటే గారెలు తినాలి, వింటే భారతం వినాలి-అన్న సామెత తెలుగులో ప్రసిద్ధం. కవిత్రయం భారతాన్ని శ్రవ్యకావ్యంగా వ్రాసి తెలుగుభాషా జీవితానికి వన్నె పెట్టారు, ఈకవిద్వయం భారతాన్ని దృశ్యకావ్యాలుగా వ్రాసి తెలుగుసంభాషణా జీవితానికి పర్వం చేకూర్చారు. భారతంలోని పద్యాలు పండితుల నలరింపజేస్తే, భారత నాటకాలలోని పద్యాలు పండితపామరుల నందరినీ పరవశింపజేశాయి. ఆంధ్రనాటక రంగంమీద ఆధునికప్రక్రియ లెన్ని వచ్చినా తి. వేం. కవుల పాండవోద్యోగాలుమాత్రం

పాతపడిపోలేదు. వచనంలో నాటకం వర్ధిల్లుతున్నా, జంటకవుల పద్యనాటకాలకు వార్ధక్యం రాలేదు.

తి. వేం. కవులు భారతకథను ఆరునాటకాలుగా రచించారు· అవి– 1. పాండవజననం.2. పాండవరాజసూయం. 3. పాండవవనవాసం 4. పాండవోద్యోగం. 5. పాండవ విజయం. 6. పాండవాశ్వమేధం. వీటిలో పాండవోద్యోగ విజయాలకు సాటిలేని ప్రశస్తి ఉంది. ఆరెండు నాటకాలనూ కలిపి కొన్నిరంగాలను తగ్గించి కురుక్షేత్ర మనే పేరుతో కొన్ని నాటకసమాజా లాడుతుంటాయి. ఆంధ్రదేశంలో ఈనాటకం ప్రదర్శించని పల్లెపట్టు కూడ లేదు. రంగంమీద పద్యం పాడి రక్తి కట్టించే ప్రతినటుడూ అందులో ఒకపాత్ర వేసి ధన్యు డైనా ననుకుంటాడు. ఆనాటకప్రయోగాలకే అంకితమైన నాటకసమాజాలున్నాయి· కృష్ణుడుగా, అర్జునుడుగా, ధర్మరాజుగా. దుర్యోధనుడుగా, కర్ణుడుగా, అశ్వత్థామగా – ఇలా ఎన్నోపాత్రలను అభినయించుటలో ప్రావీణ్యాన్ని సంపాదించిన ప్రసిద్ధ నటు లున్నారు. ఎన్నోకుటుంబాల కవి భుక్తిని ప్రసాదించాయి. ఎన్నోతరాల కవి రక్తిని ప్రసాదిస్తున్నాయి. నాటకప్రయోగ ప్రదర్శనల్లో ప్రజాదరాన్ని చూరగొన్న నాటలకాలలో నాయకమణులు పాండవోద్యోగ విజయాలు.

పాండవోద్యోగనాటక ప్రదర్శనం అర్జునపాత్రప్రవేశంతో ప్రారంభ మౌతుంది. శ్రీకృష్ణసహాయవిభాగాంకం ప్రథమాంకం. 'అదిగో ద్వారక!' అన్న పద్యం అర్జున పాత్రధారికి ప్రథమాస్త్రప్రయోగం లాంటిది. ఆపద్యంలో పాత్రి భక్తిభావాని కెంత రమణీయకల్పనం ఉందో, అంత ప్రయోగకళాసౌలభ్య ముంది. మాట్లాడుతున్నట్లుగానే ఉండి మనసును ఆకట్టుకొనే లక్షణం తి.వేం. కవుల నాటక పద్యాలలో నాణెమైన గుణం !

ముందు పద్యరచనాశిల్పాన్ని చూద్దాం. నరుడు నారాయణభక్తుడు. నారాయణుడు వసించే నగరం ద్వారక. అన్నగారి పనుపుమీద ఆహవంలో సహాయంకోసం ఆయదుకులాలంకారాన్ని ప్రార్థించటానికి వస్తున్నాడు పార్థుడు. ద్వారకను అల్లంత దూరంలో చూడంగానే ఉల్లం పొంగిపోతుంది కిరీటికి. ఆనందోత్సాహాలతో 'అదిగో ద్వారక !, అని హర్షాన్ని ప్రకటిస్తాడు. ఆలమందలు గోపాలుని ధనం ఎక్కడ ధర్మం హెచ్చుగా ఉంటుందో అక్కడ గోధనం కోకొల్లలుగా నిలుస్తుంది. శ్రీకృష్ణుని ధర్మచరిత్రానికి ఆలమందలు సజీవవ్యాఖ్యానం. కోట ప్రభుత్వానికి చిహ్నం, అగడ్తలు రక్షకు మారుపేరు. యాదవవీరులరాజ్యరమ కవి రెండూ స్థిరమైన సంకేతాలు. వాటిని స్మరించటంలో శ్రీకృష్ణునిరక్ష కిరీటిచిత్తంలో మెరుస్తుంది. రథ్యలు యాదవ రథసైన్యాన్ని స్ఫురింపచేస్తాయి· యాదవులు శ్రీకృష్ణునిబలగాన్ని వెలుగులోకి తెస్తారు. శ్రీకృష్ణుడు యదుసింహుడు. సింహశబ్దం శ్రేష్ఠవాచకానికి పరాకాష్ఠ. అతని దుష్ట

క్షణ అందులో దోబూచులాడుతుంది. ఆయన మేడ చేరటానికి దీర్ఘంగా ఉన్న గజ శాలలూ, అశ్వశాలలూ దాటాలి. ఆశాలలు శ్రీకృష్ణుని సైన్యవిస్తారాన్నే కాక సామంత బాహుళ్యాన్ని కూడా ధ్వనింప చేస్తున్నాయి. అంచెలంచెలుగా చూస్తున్న అంశాలను చిన్నచిన్న వాక్యాలలో చిత్రించటం ఒకశిల్పం. అర్జునుని భక్తిపారవశ్యాల కవి పతాకలు. 'ఆలానదంతావళాభ్యుదయంబై వరమందురాంతర తురంగోచ్చండమై పర్వెడున్' అన్నదీర్ఘసమాసం శ్రీకృష్ణుని బలసంపదను ప్రకృష్టంగా ప్రదర్శిస్తుంది. పద్యాన్ని పాడుతున్న పాత్రకు రాగప్రస్తారానికి రాచబాట చూపిస్తుంది. గజాశ్వశాల లెంత పొడుగ్గా ఉన్నా వాటిని శాసించే సింహం అన్నిటికంటే అగ్రస్థానంలో ఉండటం విశేషం.

పద్యాన్ని రచనాశిల్పంకోసమే వ్రాయటం నాటకరచనాప్రయోజనం కాదు. అది ప్రయోగంలో ప్రయోజనాత్మకంగా ఉండాలి. అర్జునపాత్ర రంగంమీద ఒకవైపు నుండి ప్రవేశిస్తుంది. మరోవైపున నిష్క్రమించాలి ఈసన్నివేశంలో కవులు నాలుగు పద్యాలను రచించారు. అవి 'ద్రుపదుని పంపునన్' 'అదిగో ద్వారక!' 'మనకన్న మున్నె' 'అరవిందాక్షుడు' అనేవి. వీటిలో పాత్రగతికి తోడ్పడేది రెండోపద్యమే. ఎలాగంటే- 'అదిగో ద్వారక!' అని కొంత పరిక్రమించాలి. క్రమంగా ఆలమందలను, కోటను, అగడ్తను, రథ్యలను, యాదవులనూ గమనిస్తున్నట్లు ముందుకు సాగుతూ చివరకు యదుసింహుని అంతఃపురాన్ని అందుకోవాలి. ఆ అభినయానికి ఈ పద్యంలో ఆధార ముంది. చాలమందినటులు ఈ పద్యాన్ని ఒకేచోట నిలబడి చదవటం నేను చూచాను. ఒకానొక తెలుగుచలనచిత్రంలో రథంమీద వస్తున్న అర్జునుడు రథాన్ని ఆపి పద్యం చదివి ముందుకు పోవటం చూచాను. ప్రయోగవిజ్ఞానం లోపించిన ప్రదర్శన లవి. అభినయానికి ఆవకాశం ఉన్నా అర్థంచేసుకో లేని అపారిథిమకు అది చిహ్నం. ఏమైనా తిరుపతివేంకటకవుల నాటకపద్యాల్లో పద్యరచనా శిల్పంతో పాటు, ప్రయోగశిల్పంకూడా ఉంటుంది; అదే వారి నాటకప్రయోగవిజయానికి ప్రధాన సూత్రం.

మొదటిఅంకంలో ముచ్చటగా కనపడేవి మూడుపాత్రలు. వారిస్వరూపస్వభావాలను ప్రత్యక్షీకరించేటట్లు పద్యాలూ, సంభాషణలూ, సన్నివేశాలూ సాగుతాయి. ప్రయోక్తలప్రజ్ఞ ఈ ప్రథమాంకంలోనే పరీక్షింపబడుతుంది.

## 12, 13

**ఎక్కడినుండి రాక యిట ? కెల్లరునున్ సుఖులే కదా? యశో**
**భాక్కులు నీదు నన్నలును భవ్యమనస్కులు నీదుతమ్ములున్**
**జక్కఁగ నున్న వారె? భుజశాలి వృకోదరుఁ డగ్రజాజ్ఞకున్**
**దక్కఁగ నిల్చి శాంతుగతిఁ దాను జరించునె తెల్పు మర్జునా!**

బావా! యెప్పుడు వచ్చి తీవు? సుఖులే భ్రాతల్ సుతుల్ చుట్టముల్
నీవాల్లభ్యము పట్టు కర్ణుఁడును మన్నీలుల్ సుఖోపేతులే?
మీవంశోన్నతిఁ గోరు భీష్ముఁడును మీమేల్గోరు ద్రోణాదిభూ
దేవుల్ సేమముమై నెసంగుదురె? నీతేజంబు హెచ్చించుచున్.

ప్రథమాంకంలో శ్రీకృష్ణుడు ప్రప్రథమంగా పాత్రలతో ముచ్చటించే పద్యాలివి. ఇంతకు ముందున్న 'నాయనుంగుచెలి' అన్నపద్యం స్వగతం. జగన్నాటకసూత్రధారి కపటనిద్రలో నుండి లేచి పాత్రలస్వభావాల కనుగుణంగా ప్రసంగిస్తూ భారతనాటక పాత్రల స్వభావాలను కుశల ప్రశ్నల్లో కౌశల్యంతో సూచిస్తాడు. పాదాలవద్ద నున్న పార్థుణ్ణి పలకరించే తీరు వేరు. శీర్షం దగ్గర ఠీవిగా కూర్చున్న సుయోధనునితో మాటలాడే విధం వేరు. పాండవపక్షపాతి – కాదు – ధర్మపక్షపాతి – అన్న అర్జునుని వ్యాఖ్యానానికి అప్పుడే వ్యాకృతి మొదలౌతుంది. పార్థుని అన్నలు యశోభాక్కులట, తమ్ములు భవ్యమనస్కులట! వృకోదరుడు భుజశాలియట; అన్నగారి ఆజ్ఞవలన శాంతునిగా చరిస్తున్నాడట! పాండవగుణప్రశస్తి దుర్యోధనునికి గునపాల్లా పడిచే యాలి; భీముని భుజబలప్రసక్తి సుయోధనునికి ప్రాణాంతక మనిపించాలి. పార్థుని కీతీరు కుశలం, రారాజు కీతీరు కులిశం.

ఇక దుర్యోధనుణ్ణి పలకరించే తీరు విచిత్రం. 'బావా!' అంటంలో పైకి తోచేది బాంధవ్యం; లోన వినిపించేది పరిహాసం. 'ఎప్పుడు వచ్చి తీవు'? అంటంలో 'నీయంతటి అభిమాని ఇక్కడికి వచ్చి ఇంతసేపు పడిగాపులు పడవలసిన దుస్థితి ఏమి వచ్చిందన్నది' కాకుధ్వని. ఇక దుర్యోధనుని తమ్ములకు, సుతులకు చెప్పదగిన విశేషణాలే లేవు. 'నీవాల్లభ్యము' అన్నపదాన్ని వాడి కర్ణుణ్ణి, మన్నీలనూ సేవకులుగా భావించటమే కాకుండా స్త్రీజనతుల్యులుగా భావించిన వైఖరిని ప్రకటించాడు గోవిందుడు. వారు నీప్రభుత్వానికి బరాబరులు పలికే వారే కాని నీమేలు కోరేవారు కారని వ్యంగ్యం. 'సుఖులే', 'సుఖోపేతులే' అన్నప్పుడు వారిభోగవాంఛ బలీయంగా వినపడింది. ఇక భీష్మద్రోణులో వారికంటె భిన్నులు. ఒకరు వంశోన్నతిని కోరేవారు; మరొకరు మేలు కోరేవారు. 'వారు క్షేమమా?' అని అడిగినప్పుడు దుర్యోధనుని ధూర్తత్వం ధ్వనిస్తుంది. వారు క్షేమంగా ఉంటే నీతేజం హెచ్చవుతుం దని కొసమెరుపు హితవు. వినేవాడి కివి కుశలప్రశ్నలా? కశాపాతాలా? అన్న ట్లుంటాయి.

శ్రీకృష్ణునిబలవిభాగం ఒకమంత్రజాలం. తెలిసినవాడి కది దివ్యబోధ. తెలియనివాడి కది శ్రీకృష్ణుడు పడ్డ చిత్రమైన బాధ! తెలిసిన అర్జునుడు తత్వాన్ని చాటుతాడు. తెలుగువా రాపద్యాలను విని భక్తితన్మయు లౌతారు.

'నందకుమార! యుద్ధమున నారథమందు వసింప మయ్యె? మ
ధ్యందినభానుమండలవిధంబున నీదగుకల్మిఁ జేసి నా

స్యందన మొప్ప గాక! రిపుసంతతి తేజము దప్పగాక! నీ
వెందును నాయుధమ్ము దరి కేగమి కొప్పదుఁ గాక కేశవా!

'సారథి యంట! వేదములసారము శౌరి; తదంఘ్రిభక్తి చె
న్నారెడు క్రీడి తా రథికుఁ డౌనట! చిందము విల్లుఁ దేరునున్
వారువముల్ మొదల్ దివిజవర్గ మొసంగిన వంట! యస్త్రవి
స్తారగురుల్ శివాదు లట! సంగరమం దెవఁ డాగఁజాలెడున్'

పాండవవిజయం పార్థసారథిపదంలోనే ప్రతిష్ఠిత మైంది. పార్థునికి స్వార్థంతోపాటు తీర్థంకూడా లభించింది. అమూలకా లైన ఈపద్యభావాలు ఆంధ్రుల హృదయ నికేతనాలు;

## 14

అలుసు బిడ్డ లేద్వ నృపులాలములోఁ గడతేఱ కెల్లచు
ట్టాలును రూపుమాయ కకటా! యిల దక్కునె ? దక్కనిత్తురే?
చాలును రాజ్యభాగము; ప్రజల్ సుఖయించిన నాకుఁ జాలు; నేఁ
జాలక కాదు సూవె! తినఁజాలను నెత్తురుకూడు మాధవా!

మహాభారతంలో ధర్మజుడు 'మెత్తనిపులి'. ఇతరులు తనయందు తప్పు లే దనేంత వరకూ మెత్తగా ఉంటాడు. ఆపైన పులిలా విరుచుకపడతాడు. ఉద్యోగపర్వంలో ధర్మరాజు తన ప్రయత్నంలో ధర్మాన్నీ రాజనీతినీ నిపుణంగా మేళవిస్తాడు. తప్పు కౌరవుల దైనా తనంతట తాను యుద్ధం ప్రకటించ కూడదు. కౌరవుల క్రౌర్యాన్ని బట్టబయలు చేయాలి, వారి మీద సామదానభేదోపాయాలు ప్రయోగించాలి. అవి విఫలమైన వనిపించాలి. అప్పుడు దండోపాయాన్ని ధర్మబద్ధంగా సాగించాలి. ఈ ప్రయోజనం సాధించటానికి శ్రీకృష్ణుని రాయబారం నీతిసాధనం.

ధర్మజుడు పైపద్యంలో శాంతిపాఠాన్ని చదువుతున్నాడు. బంధునాశం జరక్కుండా రాజ్యభాగ మిస్తే చాలంటాడు. ప్రజలు సుఖంగా జీవించటాని కది చక్కనిమార్గ మంటాడు అతడు శాంతి కోరటం సమరసామర్థ్యం లేక కాదు; నెత్తురు కూడు తినలేక. శాంతి కాములైన మతిమంతు లందరికీ ఈమాట సమ్మోహనాస్త్రంలా పనిచేస్తుంది. శ్రీకృష్ణుడు కౌరవులు సంధి కంగీకరించరేమో నని అనుమానం బైట పడతాడు. అది ధర్మరాజుకు తెలియందికాదు. ఆపితామహకుంభసంభవ కృపాచార్య ప్రముఖులకు ధర్మజుని ధర్మనీతి తెలియాలి. వారి హృదయాలు అతని పట్ల ఆర్ద్రం కావాలి. దుర్యోధనుని దుష్టవర్తనాన్ని ఖండించాలి. అది భావివిజయానికి అనుకూలమైన అంతరధర్మంగా పరిణమించాలి. సంధి నిజంగా సంధికోసం కాదు స్వప్రయోజనం కోసం.

'ఇంతకు సంధిమాట వినసీ వినకుండఁగసీ మనంబు ని
శ్చింత మగున్, జనంబు మనసేమమె కోరుదు, రెల్లవారు నిం
దింతురు వారి నిశ్చయము. నిన్ను నుతింతురు, మాకుఁ గీర్తి, సా
మంతనృపాలు రందఱకు మావ్యవసాయము తేటతెల్లమౌ'

జనులు పాండవవ్యవసాయాన్ని తెలిసి కీర్తించటమే సంధి ప్రయోజనం. పాండవులకు చేతగాక సంధిని కోరటం లేదు; పగరకు బ్రతికే అవకాశ మిచ్చేందుకు సంధియత్నం చేయటం. అధీమా ధర్మజుని వాక్యాల్లో మర్మగర్భితంగా ఉంది.

సౌబలేయులు సంధి కిష్టపడిరేని
అన్నదమ్ముల మేము నూటైదుగురము
పాడిమెయి నిష్టపడరేని వారు నూరు
గురె సహోదరు; లే మైదుగురము కృష్ణ!

ఉద్యోగపర్వం తిక్కన కవితాశక్తికి, రాజనీతిపాండిత్యానికి, సంవాదశిల్పానికీ పెట్టిందిపేరు. ఆయన రచించిన పద్యాలు పండితుల ముఖపద్మాల్లో పరిమళాలను నింపుకొంటున్నవి. అదే ఘట్టాన్ని చేపట్టి ఆంధ్రులను ఆకర్షించే పద్యాలు వ్రాసి ప్రజామోదాన్ని పొందటం తిరుపతి వేంకటకవుల ప్రతిభకు ప్రత్యక్షతార్కాణం!

## 15

**నిదుర వోచుంటివో? లేక బెదరి పల్కు**
**చుంటివో? కాక నీవు తొల్లింటి భీమ**
**సేనుఁడవె కావో? యెన్నఁ డీచెవులు వినని**
**కనులు చూడని శాంతంబు గానవచ్చె.**

శ్రీకృష్ణుడు భీముని రెచ్చగొట్టటం పాండవోద్యోగద్వితీయాంకంలో ఒకహాస్యరౌద్రరస సన్నివేశం. భీము డెంత బలవంతుడో అంత అమాయకుడు. అన్నమాటకు కట్టుబడి శాంతిసందేశాన్ని పలికిన శుకరాజం. భీముడికి కోప మలంకార మైనట్లు శాంతం కాదు. పాండవుల్లో పురుషకారాని కతడు ప్రతీక. శ్రీకృష్ణుడు భీముడు బెదరిన ట్లున్నా డని పరాచక మాడుతాడు. భీము డాహేళనకు ప్రళయాగ్నిగా ప్రజ్వరిల్లుతాడు. గొల్లవాడని కృష్ణున్ని గేలిచేస్తాడు. 'ఓయీ! పరాభిప్రాయానభిజ్ఞా! యుద్ధమునకే బెదరితినో అన్నగారి యానతికే బెదరితినో తెలిసికొనలేక పోయితివి'

'అంబుధులింకు గాక ప్రళయాంతము వచ్చిన వచ్చుఁగాక లో
కంబులు సూర్యచంద్రు లడఁగం దలక్రిం దగుఁగాక గొప్పక

ష్టంబులు మూఁడుఁగాక పెనుసంపద పెంపరుఁగాక యెట్టికృ
త్యంబుల నెందునే నడుగుదాటరు పాండవు లన్నమాటకున్'

పాండవసమైక్యతకు భీమునిపలుకులు పతాకలు. పాండవపక్షం అన్నమాటను జవ దాటదు. పాండవుల్లో వీరు లెంద రున్నా వారిది ఒకేమాట-ఒకేబాట. కౌరవుల్లో ఒక్కొక్కరి దొక్కమాట, ప్రతివారిదీ ప్రత్యేకమైన బాట. ఈవైవిధ్యాన్ని ప్రదర్శిం చేవే ద్వితీయతృతీయాంకాలు.

వీరం రౌద్రంతో కలిసి ప్రకాశిస్తుంది; బలపడుతుంది. వీరానికి ధర్మం ప్రాణం పాండవేతివృత్తంలో ధర్మజుఁడు ప్రాణం భీముడు బలం, అర్జునుడు శక్తి, శ్రీకృష్ణుడు యుక్తి.

## 16

సేవాధర్మము సూతధర్మమును రాశీభూతమై యొప్ప వా
చావాత్సల్యముఁ జూపెఁ గర్ణుఁ డిటు మాత్సర్యంబు మీ కేల? రా
జే వేళ న్నిము గోరునో యనికి నాఁడే పొందు పోరాడ, లే
దా, వర్జింపుడు కర్ణుచావువఱకో యత్యంతమో యుద్ధమున్

శ్రీకృష్ణుడు కౌరసభలో ప్రయోగించిన భేదోపాయ మిది. భీష్మద్రోణకృపాశ్వత్థా మలు ధర్మజుని సంధియత్నాన్ని సమర్థించి సుయోధనుని గర్హిస్తారు. గ్రుడ్డిరాజు గోడమీది పిల్లవాటంగా వ్యవహరిస్తాడు. కర్ణుడు దుర్యోధనుణ్ణి సమర్థించి భీష్మద్రోణ కృపాశ్వత్థామలను తేలికపరుస్తాడు. అశ్వత్థామ అగ్గిపిడుగై అర్కజునితో వాదులాడు తాడు. కురువృద్ధులను యుద్ధానికి వెళ్ళవద్దనిచెప్పి సభనుండి వెడలిపోబోతాడు. రంగం రక్తి కడుతుంది. సమయం చూచి శ్రీకృష్ణుడు చిచ్చు రగిలిస్తాడు. కర్ణుడు సేవకుడు. సూతపుత్రుడు కావటంచేత రాజును సమర్థించటమే ఆయన సహజధర్మం. భీష్మాదు లటువంటి వారు కారు. స్వయంశక్తిసంపన్నులు. కర్ణునిబలంమీద రారాజుకు ప్రబల విశ్వాసం. కురుక్షేత్రసంగ్రామం కర్ణునితలమీదుగా సాగాలన్నది ఆయనకోరిక. కర్ణుడు చచ్చేంతవరకూ యుద్ధానికి వెళ్ళవద్దని వృద్ధులకు సలహాయిచ్చాడు కృష్ణుడు. దూరంగా ఉంటే అసలు యుద్ధానికె దూరంగా ఉండటం మంచిదంటాడు. ఇది భేదోపాయానికి చక్కని బీజం. కృష్ణుడు సంధిలోనుంచే సమరాన్ని సృష్టించాడు. తృతీయాంకంలో నాటకం రక్తి కట్టాలంటే పతిపాత్రా ప్రధానపాత్ర నిర్వహించాలి. వాక్కలహాన్ని నాటకీయం చేయటంలో తిరుపతి వేంకటకవుల ప్రయోగవిజ్ఞానం అప్రతిమానం.

'కదనము సేయ వచ్చి రని కంది' 'విలయాంభోదరాంబుధారావిసరమువలె', 'ఐదూ ళ్ళిచ్చిన చాలు' 'రాధేయుండును నేను' 'భరతకులంబు పేరు నిలుపంపగదరా' 'కలసి నీరక్షీరములభాతి' పరులం దూఱఁగనేల' 'అర్ణవసప్తకం బొకటియై' 'ఎన్నడు జన్మించితిమో' 'పాండవపక్షపాతము భవన్మతమునన్ మఱలించెఁ గాక' 'చచ్చెదమోః రిపువీరుల వ్రచ్చెదమో' 'కోపజ్వాల రగుల్చ బోకుము దయాకూపార' అనికిం దోడుగ మంచుఁ గోర దగదే యాచార్యుడుః' మొదలైన పద్యాలు ఈప్రధానరంగాన్ని అలంకరించే మణిదీపాలు.

## 17-20

చెల్లియొ చెల్లకో తమకుఁ జేసిన యెగ్గులు సైచి రందఱుం
దొల్లి, గతించె, నేఁడు నను దూతగఁ బంపిరి సంధి సేయ. నీ
పిల్లలు పాపలుం బ్రజలు పెంపు వహింపఁగ బొందుఁ జేసెదో?
యెల్లి రణంబుఁ గూర్చెదవో? యేర్పడఁ జెప్పుము కౌరవేశ్వరా!

అలుగుటయే యెరుంగని మహామహితాత్ముఁ డజాతశత్రుఁడే
యలిగిననాఁడు సాగరము లన్నియు నేకము గాకపోవు, క
ర్ణులు పదివేవు రైన నని నొత్తురు చత్తురు రాజరాజ! నా
పలుకులు విశ్వసింపుము విపన్నుల లోకులఁ గావు మెల్లరన్

జెండాపైఁ గపిరాజు ముందు సితవాజిశ్రేణియుం గూర్చి నే
దండంబుం గొని తోలు స్యందనముమీఁద న్నారి సారించుచుం
గాండీవమ్ముఁ ధరించి ఫల్గుణుఁడు మూఁకం జెండుచున్నప్పు డొ
క్కండు న్నీ మొఱ నాలకింపఁడు కురుక్ష్మానాథ! సంధింపఁగన్

సంతోషంబున సంధి సేయుదురె? వస్త్రంబు బూడ్చుచో ద్రౌపదీ
కాంతం జూచిననాఁడు చేసిన ప్రతిజ్ఞల్ దీర్ప భీముండు నీ
పొంత న్నీసహజన్ము రొమ్ము రుధిరమ్మున్ ద్రావునాడైన ని
శ్చింతం దద్గదయుం ద్వదూరుయుగమున్ ఛేదించునాఁ డేనియున్

అభిజ్ఞాన శాకుంతలంలో శ్లోకచతుష్టయంలాగా పాండవోద్యోగంలో ఈపద్యచతుష్టయం ప్రశస్తి గాంచింది. తెగులుదేశంలో పశులకాపరులనుండి పండితులవరకూ ఈపద్యాలను మక్కువతో చదువుతుంటారు. సారవంతమైన భావాలను సరళ శైలిలో చెప్పే

తిరుపతివేంకటకవుల సామర్థ్యానికి శిఖరప్రాయా లీపద్యాలు. ఈపద్యాలు ప్రజాదరంజకంగా చదివిన శ్రీకృష్ణపాత్రధారియే తెలుగువారికి గౌరవపాత్రుడు. ఈపద్యగానంలో ఒక్కొక్క కృష్ణపాత్రధారి ఒక్కొక్క బాణీ ప్రవేశ పెట్టాడు. నచ్చినబాణీకి ప్రజావాణి పట్టాభిషేకం చేసించి, మెచ్చిన కృష్ణపాత్రధారులకు బంగారుకిరీటాలను బహుమతులుగా నిచ్చింది.

'బావా! నీకౌల్యకూటము క్రమముగా రణకూట మగుచున్నది. పదుగురుండగనే నాచెప్పఁబోవు పల్కులుగూడ నాలింపుము' అని మొదలు పెట్టే శ్రీకృష్ణుని నాల్గుపద్యాల్లో చతుర్విధోపాయ చాతుర్యం చెంగలిస్తుంది. 'చెల్లియొ చెల్లకో' అన్న జాతీయప్రయోగం పద్యంలోని ఎత్తుగడకు ప్రాణం పోస్తూనే చిత్రవిచిత్రమైన అర్థాలను సమర్పిస్తుంది. చెల్లి కౌరవులు ఎగ్గు చేశారు చెల్లక పాండవు లనుభవించారని ఒకఅర్థం. కౌరవుల కార్యాలు ధర్మదృష్టికి చెల్లునో చెల్లవో అది విజ్ఞులు విచారించవలసిన విషయ మని హెచ్చరిక మరో అర్థం. చెల్లుట అంటే సమర్థు లగుట అని మరో అర్థం. పాండవు లీయెగ్గులు సమర్థులై సైచినారో. అసమర్థులై సైచినారో గమనింపు డని మరో అర్థం. ఈచర్చ చేస్తే కౌరవుల దుర్నయం లోకానికి తెల్లమౌతుంది. సరే. అదంతా గతించిన విషయం. గతజలసేతు బంధనం ఎందుకంటారా ఇగుగో నన్ను పంపారు సంధికై దూతగా. సంధి చేస్తే గతమంతా క్షంతవ్య మౌతుంది. ఇందులో సామం ఉంది. సంధిసందేశంలో ధర్మజుని అభిమతం వ్యక్తమైంది ఆయన యుద్ధం వల్ల కలిగే బంధునాశనాన్ని వారించ మంటున్నాడు. దానివల్ల లాభం పిల్లలు, పాపలు, ప్రజలు శాంతిగా బ్రతకటం. ఈలాభాన్ని చూపించి దానోపాయాన్ని ప్రయోగించాడు. సంధియా? సమరమా? తేల్చి చెప్పు మని సుయోధనుణ్ణి సూటిగా ప్రశ్నించాడు కృష్ణుడు. సమస్యను వివరించటం, సామంగా సదుపాయాన్ని సూచించటం, సంధిలాభాలను సర్వజనసమ్మతంగా వెలయించటం, పరిష్కారాన్ని సూటిగా ప్రశ్నించటం ఈపద్యచరణాల్లో వరుసగా ప్రదర్శించిన వాక్యార్థ విన్యాసం!

సంధిని తిరస్కరించటానికి సంధి సందేశం పంపిన ధర్మరాజు సామర్థ్యాన్ని శంకించటం బలమైన కారణం కావచ్చు. పరాక్రమవంతులు పగవారివద్దకు రాయబారిని పంప రని సుయోధనుని అధిక్షేపం. దానికి సమాధానంగా అజాతశత్రుడు అలిగితే కలిగే అనర్థాన్ని పద్యార్థంలో విస్తరించి చెప్పాడు కృష్ణుడు. సాధు రేగితే తలపొలానగాని నిలవ డన్నాడు. దుర్యోధనుని దురహంకారానికి కర్ణునిప్రగల్భం అండగా నిలిచింది. కర్ణులు పదివేవు రైనను కదనరంగంలో కన్నుమూస్తారు జాగ్రత్త! అని హెచ్చరించాడు, కర్ణపరాక్రమాన్ని కించపరచటం లోగుట్టు తెలిసిన వారికి లోతులందని భేదోపాయం. లోకులు విపన్ను లనటంలో రారాజుస్వార్థానికి అమాయకప్రజ ఎంత మారణహోమం కాబోతున్నదో ఎత్తిచూపటం 'నాపలుకులు విశ్వసింపు' మన

టంలో కురుపాండవపక్షాలలో తన కున్న గౌరవాన్ని తన పరమాత్మతత్వాన్ని వ్యంగ్యం చేసినట్లయింది. ధూర్తునికి భయం పెట్టి భక్తిని నేర్పే ప్రబోధశిల్పం ఈపద్యంలోని ప్రతిమాటలో ప్రతిధ్వనిస్తోంది. మొదటిపద్యం ఎంత మెత్తగా ఉందో రెండవపద్యం అంత గట్టిగా ఉంది.

యుద్ధం జరిగితే ఏమౌతుంది? తరువాతి ప్రశ్న. 'జెండాపై కపిరాజు' అనటం తోనే రణరంగం కన్నులముందు ఉదయిస్తుంది. పార్థసారథి ఫల్గుణపరాక్రమాన్ని ప్రకటిస్తున్నా డీపద్యంలో. కృష్ణుడు ప్రళయకాలమేఘం. ఫల్గుణుడు పరులపాలిటి పిడుగులవర్షం. ఫల్గుణశబ్దప్రయోగంతో ఈరూపం చూపకుండానే మనోనేత్రానికి గోచరిస్తుంది. ఈపద్యంలో ఫల్గుణసాక్షాత్కారాన్ని అంచెలంచెలుగా ప్రదర్శించటం వర్ణన కౌశలం. దుర్యోధనుడు రేపు యుద్ధంలో అర్జును డాహవరంగానికి వస్తుంటే మొదట దూరంగా చూచేది జెండా, ఆపైన కపిధ్వజం, ఆతరువాత తెల్లనిగుఱ్ఱాలపరుగు, ఆవెనుక నొగలుపై కూర్చున్న శౌరిరూపం, ఆయన దండాన్ని గొని స్యందనాన్ని తోలటం, అమీద గాండీవస్ఫూర్తి దానిని సారించే ఫల్గుణమూర్తి. ఈక్రమవిన్యాసం పగర గుండెలలో సింహస్వప్నంగా భాసిస్తుంది. చక్రిని ముందుంచుకొన్న కిరీటి శత్రువుల మూఁకలను చెండాడుతాడు. మూకశబ్దంలో కౌరవుల అశిక్షితత్వం ధ్వని. తనవారు ధరణిపై కూలుతుంటే దుర్యోధనునికి మిగిలేది మొఱ. ఈచిత్రం ప్రధానంగా కర్ణు నుద్దేశించి కూడా రూపొందించబడింది; కర్ణునిచాపు ఫల్గుణుని చేతుల్లో ఉంది. అతడు నేల కొరిగితే రారాజుకు మిగిలేది రోదనమేనని ధ్వని. నీకర్ణుణ్ణి కాపాడు కొనేందుకైనా కదనయత్నం మాను మని సుయోధనున కిచ్చిన వ్యంగ్యసూచన.

కర్ణుడు కూలిన మరునాడు కురునాథునిగతి యేమిటి? భీముడు దుశ్శాసన దుర్యోధనులను చంపుతానని భీకరంగా కురుసభలో ప్రతిజ్ఞచేశాడు. దానిని పాటించి తీరుతాడు. దానితో కౌరవకథ కరుణాంత మౌతుంది. ఈవిషాదాంతం చూడక మునుపే "సంతోషంబున సంధిసేయుదురె?" అని సాభిప్రాయంగా ప్రశ్నించాడు శ్రీకృష్ణుడు. ద్రౌపది కొనర్చిన అవమానం దుర్భరమైంది. 'అత్యుత్కటైః పుణ్యపాపైః ఫలైవ రిహముచ్యతే' అన్న న్యాయాన్ని బట్టి పాపఫలాన్ని ఇహంలో అనుభవింపక తీరదు. పైరెండుపద్యాల్లో మూడు భయాలను క్రమంగా చెప్పాడు. ఒకటి యుద్ధ భయం, రెండు పాపభయం, మూడు ప్రాణభయం. ఈ మూడింటినీ ముందుగానే చెప్పినా తెలుసుకోలేని మూఢుడు సుయోధను డని చాటి చెప్పాడు కృష్ణుడు. మూడవ నాల్గవ పద్యాల్లో కోదండ బాహుదండ ప్రయోగ విశేషాలు వర్ణించాడు. ఒకదాంట్లో వీరం వేరొకదాంట్లో రౌద్రం ప్రదర్శించాడు. ఒకదానివలన మొక్కకు మోస మన్నాడు. మరొకదానివల్ల మూలానికే మోసమన్నాడు. ఒకపద్యంలోని వాడిదనం రెండవదానిలో వేడిదనంగా మారింది.

పద్యంలో అర్థవిశేష మలా ఉంచితే వాటి యెత్తుగడలు, గతిలో వాటి సత్తువలు, ప్రాసల్లో అనుప్రాసల్లో వాటి విన్యాసాలూ, సంబుద్ధుల్లో ఉన్న వక్రతలూ, వాక్య వక్రతలో భాసించే అధిక్షేపాలూ శ్రీకృష్ణపాత్రా భినయానికి చొరవను కలిగించే నాట్యసూత్రాలు. మూడు పద్యాల్లో వరుసగా సుయోధనుడు కౌరవేశ్వరుడుగా, రాజరాజుగా, కురుక్ష్మానాథుడుగా పిలువబడి నాల్గవపద్యంలో నామరూపల్లేకుండా మిగిలిపోతాడు రారాజపతనాన్ని రమణీయంగా చిత్రించిన పద్యరాజా లీపద్యాలు!

పలికింది నాలుగు పద్యాలైనా భారతాన్నంతా ధ్వనింపజేశాడు పరమాత్ముడు. విశ్వరూపాన్ని చూపించే ఈఅంకం తి.వేం.కవుల నాటకరచనకే విశ్వరూపం. భారత నాటకాల్లో వీటికున్నప్రశ స్తి 'నభూతో నభవిష్యతి'

## 21

**మన మాపార్థులవంకకుం జనదు కర్మం బెట్టిదో! సారె చె**
**ప్పిన లాభం బిఁక లేదు, కీర్తికయి పృథ్వీనాయకుల్ పోరి చ**
**చ్చినఁ జాని, మ్మిది భారతావనికి సుశ్రీ దెచ్చి దృష్టాంతమై**
**చనుఁగా కెల్లెడ మేటి సత్కవుల వాచాశుద్ధికిన్ మూలమై.**

కర్ణుడు కృష్ణునితో మనసు విప్పి చెప్పుకొనిన మాట లివి. కర్ణుడు లేంది భారతంలేదు, అతడు అపూర్వవిషాదాంత నాయకుడు. అతని జన్మం విచిత్రం, అది ఒక దేవ రహస్యం ఆరహస్యం బహిఃప్రాణమైన దుర్యోధనునికి తెలియదు. పగవారైన పాండవులకు తెలియదు. కుంతికి తెలుసు. కృష్ణునికి తెలుసు. లోకానికి వారు చెప్పలేదు; కర్ణునికి తెలియలేదు కాని పఠితల మైన మన కందరికీ తెలుసు. తెలిసి చేయగలిగింది సానుభూతి ప్రకటించటమే

కుమారాస్త్రవిద్యాప్రదర్శనంలో కర్ణుడు- కులప్రసక్తి వచ్చి నప్పు డాతడు కృంగిపోతాడు రారా జాతని నాదుకొని అంగరాజును చేస్తాడు. సుయోధనుణ్ణి సింహాసనంమీద నిలువుతానని కర్ణుడు శపథంచేస్తాడు. అప్పటినుండి సేవాధర్మం మొద లౌతుంది. కిరీటిని మించెడి కీర్తికోసం కర్ణుడు బ్రతికాడు. పడరానిపాట్లకు శాపాలకు గురిఅయ్యాడు. వాటిని బయటకు చెప్పుకోలేదు. వాంఛను వీడలేదు దానవీరుడై కవచకుండలాలను వదలుకున్నాడు శక్తిని నమ్ముకొని శౌరిచేత వచింతుడైనాడు లోకానికంతా వెలుగు నిచ్చే సూర్యునిసుతుడైనా ఆతనిబ్రతుకులో సగభాగం చేకటిలో చితికిపోయింది. గర్భంలో బడబాగ్నిని నిలుపుకున్న పారావారం కర్ణుడు. విషాదవీరుడు!

మహాభారతకథకు కర్ణుడు కన్నుమూయందే ముగింపు లేదు; అత డుండగా రారాజుకు చావు లేదు; ధర్మరాజుకు విజయం లేదు; కథకు ప్రగతి లేదు; ఒకవేళ అతనికంటే దుర్యోధనుడే ముందు చనిపోతే ఆతడు బ్రతికి ఫలంలేదు, ధర్మరాజుకు రాజ్యలబ్ధి లేదు. ఇన్ని లేములకు కలిమి కలిగించినవాడు కర్ణుడు. అందువల్ల భారతంలో అతడు కీలకం,

కర్ణునికి కథ యెలా ముగుస్తుందో తెలుసు. ధర్మజుడు రాజు కావాలని అతని తలంపు. కౌంతేయుడని తెలిసినా సేవాధర్మం కౌరవపక్షాన్నే ఆశ్రయింపచేసింది పాండవులు అయిదుగురే, అందులో అర్జునుడు పోతే కర్ణుడు కర్ణుడుపోతే అతనికి కీర్తి పాండవులకు రాజ్యప్రాప్తి. పరమాత్ముని యెదుట మనసు విప్పి చెప్పాడు, పునర్దర్శనం రణరంగంలో లేకపోతే వీరస్వర్గంలో అనిచెప్పి నిష్క్రమిస్తాడు తల్లిచేసిన తప్పు కొడుకు తల వాలిందాకా తరిమి కొట్టింది. అతని విషాదవీరగాథ కవివాక్కుకు కమనీయ కరుణగాథ!

## 22

చతురంభోధిపరీత మైన ధరణి న్యాసింతు వీ వంచు న
మ్మితి నీరీతిగ దిక్కుమాలి రణభూమిం గూలితే? కేశవ
ప్రతిరూపం బగు నీ పరాక్రమము వ్యర్థం బాయనే? పోర నా
కుతుకం బంతయు వీటిఁ బుచ్చితివిగా? కుష్ఠా! జగన్మోహనా!

పాండవ విజయంలో వీర మెంత పొంగులు వారుతుందో శోక మంత శ్రోతస్వినిలా సాగుతుంది. భీష్మద్రోణాదులు కూలటం ఒకవైపు; ఘటోత్కచాభిమన్యులు కూలటం మరొక్కవైపు. పాండవపుత్రుల్లో పరాక్రమమంతు లీయిరువురూ. వారిద్దరూ బ్రతికి ఉంటే వారిని సమయించటానికి వారిజాక్షుడు మరోఅవతారం ఎత్తవలసి వచ్చేది. అందువల్ల కృష్ణుడు సందట్లో సమారాధన కావించాడు. ఘటోత్కచుడు మాయాబల కోవిదుడు. కర్ణుని శక్తిని హరించి ఆఘటికుడు కన్నుమూశాడు! అభిమన్యుడు అభినవ కేశవుడు; అపరకిరీటి. తండ్రిలపరువు కాపాడటానికి తమ్మిపూవువ్యూహంలో తలదూర్చాడు. పెదతండ్రులు కోరటమే బ్రతుకు కొక్క పెద్దపండుగ అనుకున్నాడు. అతని అదృష్టానికి సైంధవు డడ్డపడ్డాడు పలువురు కురువీరు లధర్మయుద్ధానికి తల పడ్డారు, సింహంలా వీరవిహారం చేశాడు. వీరుడుగా కన్నుమూశాడు.

తెలుగువారు తమపౌరుషాన్ని అభిమన్యునిలో చూచుకుంటారు. ఆ తర్వాత బాలచంద్రునిలో పాడుకుంటారు. పుత్రశోకం ధర్మజునిలో నిబ్బరంగా నిండుకొంటుంది పార్థునిలో కట్టలుతెంచుకొని ప్రవహిస్తుంది, కరుణరసకాసారం అభిమన్యుని వధా ఘట్టం!

## 23

**ఆలనితోతుఁ నీటికొల నక్కట! పూచిన తమ్మికిన్ విధి**
**ప్రేరణ రాలిపోయినవి ఱేకులు తొంబదితొమ్మి; దివ్వు డా**
**నీరజమందుఁ దా మిగులునే యొకఱేః కటులుండె బో, యలం**
**కారము లౌనె యాకొలనుగాని సరోజముగాని భూమికిన్**

పాండవ విజయ సప్తమాంకంలో భావికథార్థ సూచకమైన చూళిక యిది. కురువంశ మొక లోతుతెలియనికొలను. అందులో పూచిం దొక శతపత్రకమలం. విధిప్రేరణచేత ఆపద్మంలో తొంబదితొమ్మిది రేకులు రాలిపోయాయి. ఇక మిగిలింతొ దొకరేకు. అది కూడా నిలుస్తుందా? నిలిచినా ఆపూవు కది అంగమా? ఆకొలను నేల కందమా ? అని పద్యభావం. తమ్ముల నందరినీ కోల్పోయి ద్వైపాయనహ్రదంలో దాక్కొన దుర్యోధనుని భావిజీవితపరిణామాన్ని ధ్వనించే పద్య మిది. వ్యంగ్యాన్ని వాచ్యంచేయటం కావ్యపరీమళాన్ని కలుషితం చేయటం.

## 24

**చచ్చిరి సోదరుల్, సుతులు చచ్చిరి, చచ్చిరి రాజులెల్ల, రీ**
**కచ్చెకు మూలకంద మగు కర్ణుఁడు మామయుఁ జచ్చి; రీగతిం**
**బచ్చని కొంప మాపితివి బాపురె! కౌరవనాధ! నీ సగం**
**బిచ్చెద జీవితేచ్ఛ గలదేని బయల్పడు మయ్య గ్రక్కునన్**

శ్మశానంగా మారిన సమరరంగాన్ని ధర్మజుడు ధ్వనింపజేశాడు. పచ్చని కుటుంబానికి చిచ్చుపెట్టినవారందరూ చచ్చినట్లు సూచించాడు. చిటారుకొమ్మన చివురులాగా రారాజు మిగిలి ఉన్నాడు. దాన్ని బ్రతికిస్తా నంటున్నాడు ధర్మరాజు. బ్రతక తలిస్తే గంగలో నుండి బైటపడ మన్నాడు సుయోధనుణ్ణి. దాక్కోటమే రాజుకు దరిద్రమైన చావు దేహి అనటం దీనమైనచావు, ఈరెండుచావులు చచ్చినదానికంటె వీరోచితమైన చావు మేలు. దుర్యోధనుని అభిమానం అప్పటికీ చావలేదు. భీమునితో యుద్ధం చేసి కొస మెరుపు మెరిసి ఆరిపోయాడు. ధర్మానికి తొడలు విరుగగొట్టా లని చూచిన ధీరుడు తానే తొడలు విరిగి పడిపోతాడు.

'చచ్చుట' అనే క్రియ తెలుగువాడు తరుచుగా నానార్థాల్లో వాడతాడు. ముమ్మాటికీ చచ్చి రని మూడుసార్లు ఆక్రియను వాడిన ఈపద్యం తెలుగువారికి బాగానచ్చింది!

## 25

గురుఁడు బ్రహ్మయశాస్త్రి కొనియాడు నెవనిఁ గ
ర్ణాట సితారాము సాటిఁ జేసి
తోటికలార్థులౌ ధూర్వహు తెల్వికి
ర్ష్య వహించి కలహమ్ము సలుపుచుండు
ఎవఁ డెన్నడును జార మెలమి విప్పకయె
వ్యాకరణ పాండిత్య ప్రకర్ష మూనె
నొరుఁడు నచ్చని నాదు గరువంబు సడలింప
జాలె నెవ్వని మనీషాబలంబు
ఎవడు నాకెక్కు, డయ్యు నాయెడలఁ గార
ణాంతరమ్మున గురుభావ మంతరంగ
మునకె కాక వెలికిఁగూడ, గనఁగ జేసె
నట్టి తిరుపతికవి దివి కరిగె నకట!

తిరుపతి శాస్త్రిగారు దివంగతు లైనప్పుడు 'దివాకరాస్తమయ' మనే పేర వేంకటశాస్త్రిగారు స్మృతి కవితను వెలయించారు. మిత్రవియోగశోకాని కది అమరోదాహరణం. వేంకటశాస్త్రిగారికంటె వయస్సులో తిరుపతిశాస్త్రిగారు చిన్నఅయినా పాండిత్యంలో మిన్న. అవధానాల్లో తిరుపతికవి శాస్త్రవ్యుత్పత్తినీ, వేంకటశాస్త్రిగారు సమయస్ఫూర్తినీ ప్రదర్శించి విజయాలు సాధించేవారు. జంటకవుల అవధాన కవితావిహంగానికి ఒక రెక్క విరిగిపోయింది,

తిరుపతి శాస్త్రిగారికి వేంకటశాస్త్రిపట్ల ఎంతస్నేహమో అంత భక్తి! నరసరావుపేట శతావధానంలో తిరుపతిశాస్త్రిగారు వేంకటశాస్త్రిగారిని గురుమూర్తిగా కీర్తించారు,

వితతాత్మీయ శతావధాన కవితా విద్యాపయోరాశి సం
భృత శిష్యాంబుదనాజ్మయామృతరసప్రీతాఖిలాంధ్రక్షమా
ధృత రజ్యద్రసికావతంసకృతవందిస్తోత్రమాలావిభూ
షితు మావేంకటశాస్త్రి నేఁ గొలిచెదన్ శిష్యస్వరూపమ్మనన్

ఈ పద్యంవెనుక నున్న పరమార్థాన్ని వేంకటశాస్త్రిగారు దివాకరాస్తమయంలో ఇలా చెప్పారు- "బుద్ధికి రెండుశక్తులు కలవు, అందొకటి గ్రహణశక్తి, రెండవది ధారణాశక్తి. గ్రహణశక్తితోఁ దిరుపతికి వేంకటేశ్వరుఁ డించుక లొచ్చు, కావుననే గురుఘగారు శాస్త్రాధ్యయనకాలంలోఁ దిరుపతిశాస్త్రి నెక్కుడు మెచ్చుకొనినారు, ధారణశక్తిలోనో వేంకటేశ్వరునికి తిరుపతిశాస్త్రి ఇంచుక లొచ్చు, వీరిరువురకుఁ బ్రధాన విద్య యగు శతావధానమున కీధారణయే ముఖ్య మగుటచే వేంకటశాస్త్రి నతఁడు కొనియాడవలసి వచ్చె నునది యిందలి రహస్యము.'

## 26

కవనార్థం బుదయించితిన్ సుకవితాకార్యంబె నావృత్తి యీ
భవ మద్దాన దరింతు దద్భవము నాభాగ్యంబు సర్వంబు, మృ
త్యువు చే దాన జయించితిన్ రుజ జయింతున్ దానిచే నట్టి నా
కవనంబున్ గురుఁ డేమి లెక్క హరుడే కా దాడ వా దాడెదన్.

తి.వేం.కవుల వివాదసాహిత్యం తెలుగునాట దుమారాన్ని రేపింది. వీరిని విమర్శించిన వారిని వీరు ప్రతివిమర్శించారు. వేంకటరామకృష్ణకువులతో సాగిన వివాదం 'గీరతం'గా అవతరించింది. కొప్పరపు కవులతోడి వాదం 'గుంటూరుసీమ'గా వెలువడింది. శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రిగారితో నైన వాదం 'జయంతి' గా రూపొందింది. వివాదంలో వీరావేశం అధిక్షేపం వినటానికి చెవులకు విందుచేస్తాయి. మచ్చుకు రెండుపద్యాలు.

చుక్కలు రాల లేదు రవిసోములపోకడ మారలేదు న
ల్దిక్కులు గూలలేదు జలధిజ్వలనం బుబుకంగ లేదు నే
డక్కట రామకృష్ణకవు లర్భకు లేగతి చేయనేర్తు రా
ధిక్కృతవైరి వేంకటసుధీకవిమౌళికి శృంగభంగమున్;
గారెల పిండివంటకయి కాంతుఁడు కాంతను బృచ్ఛ చేయ నా
సారసనేత్ర త్రేలొకటి చయ్యనఁ జూపి యిదొక్క డున్న దా
ధార మటన్న సామెతగ ధార యొకించుక గల్గు మాత్రనే
వీ రవధానపుంగృతికి వీరిడులై ప్రయతింతు రక్కటా? -గీరతము

వివాదాలను పురస్కరించుకొని అన్యాపదేశకావ్యాలు వ్రాశారు తి.వేం. కవులు. ఈ అధిక్షేప సాహిత్యఘట్టం కవులజీవిత భారతంలో యుద్ధపంచకం లాంటిది. వాదుల్లో విజయాలను సాధించి 'కింకవీంద్రఘటాపంచాననులై' వాసి కెక్కారు. కవిత్వ పాండిత్య మానపీఠాలకు ప్రమాణాలు తి,వేం. కవుల వివాదకావ్యాలు.

## 27

నరనాథుల్ పలుమంది మిత్రులయి యున్నంగాని తత్సన్నిధిన్
స్థిరవాసం బొనరించు నట్టిపని నాచేఁ గాదు నీవంటి స
త్కరుణాశాలిని వెంపఁగాఁ బెఱిగి విద్యాబుద్ధుల న్నేర్చి నేఁ
బరుల న్నిత్యము గొల్చు టొప్పగునె? యంబా! దేవి! కామేశ్వరీ!

తి. వేం. కవుల్లో వేంకటశాస్త్రిగారి పద్య మిది. వారు దేవ్యుపాసకులు. వారికి దేవి ఇలవేల్పు. ఆమెకు నతి యొనర్పనిది వారిసరస్వతి ముందడుగు వేసేదికాదు. వారు దేవీకటాక్షలబ్ధకవితాప్రభావులు. వార్ధక్యంలో రాజదర్శనాలు మానేశారు. క్షీరసాగర గృహంలో భగవదుపాసనం చేస్తూ కవితావ్యాసంగాన్ని నడిపారు. తిరుపతిశాస్త్రిగార

పోలవరం జమీందారు నాశ్రయించి ఉన్నారు గాని వేంకటశాస్త్రిగారు రాజులనుండి సన్మానాలు కోరారు గాని, ఆశ్రయాన్నిమాత్రం అర్థించ లేదు. అది ఆయనస్వతంత్ర ప్రవృత్తికి సంకేతం

## 28

ఏదినమునందుఁ గవిత యొకించుకేని
నే లిఖింపనో? వ్రాకుత్తు నిజము నాడు
నాదినము దుర్దినంబు సమ్మోద మిడదు
కవు లెఱుంగుడు నావార్ధకమ్ము విధము.

వేంకటశాస్త్రిగారి శరీరానికి వార్ధకం వచ్చింది కాని కవితకు గాదు. కన్ను మూసేంత వరకూ కవితాగానాన్ని చేస్తూనే ఉన్నారు. సన్మానాలు పొందుతునే ఉన్నారు, సాహితీజగత్తును మకుటం లేని మహారాజులా పాలిస్తూనే ఉన్నారు. మహాకవులైన శిష్యుల్ని సాహితీకుటుంబ సభ్యులుగా లాలిస్తూనే ఉన్నారు. ఆయన నాటిన మొక్కలు ఒకయుగాన్ని పూచి ఫలించాయి.

చెళ్లపిళ్ల వేంకటశాస్త్రిగారు 1950లో - వికృతినామ సంవత్సరంలో శివరాత్రి పుణ్యదివసాన శివపంచాక్షరి జపిస్తూ శివసాయుజ్యాన్ని పొందారు. తెలుగుజాతి కన్నులు చెమ్మగిల్లాయి. ఆయన స్వర్గానికి పోయినా తి.వేం. కవుల సాహితీవైభవం తెలుగువారికి వెలలేని నిధిగా నిలిచిపోయింది. నేటికీ పాండవోద్యోగం ప్రతికే ఉంది. అవధానకవితలు ఆశుకవితలు అమరంగా నిలిచే ఉన్నాయి. కావ్యాలు రసికులచేత గానం చేయబడుతూనే ఉన్నాయి. తెలుగు పద్యంలో తేటదనం తిరుపతివేంకటకవుల పేరుతో చిరస్థాయిగా నిలిచిపోయింది.

జంటకవులు స్వర్గంలో కూడా శతావధానసభలు జరుపుతుంటా రని ఆంధ్రుల విశ్వాసం. అందుకు కీ.శే. పింగళి లక్ష్మీకాంతంగారి ప్రశస్తి ప్రమాణం:

'ఆంధ్రకవితాజగద్గురు డమరపురికిఁ
దరలిపోయెను శిష్యసంతతుల విడచి
సహజగీర్వాణ వాణీప్రసక్తు లైన
దేవతలు చెప్పఁగల రింక తెలుఁగుకవిత!'

'మఱల తిరుపతివేంకటేశ్వరులజంట
కలిసె ముప్పదియేండ్ల పైకాలమునకు
సాగఁ గల దింక దిక్పాలసభలయందు
అద్భుతావహశతవధానాంధ్రకవిత.'

—o—

Blank Page

# నందిని




## మీ ఆత్మీయులతో ఆనందం పంచుకోండి
## ఒక్క రూపాయికే నందిని నందుకోండి

కేవలం ఒక్క రూపాయితో – భారత దేశంలో మీ ఆత్మీయులు ఎక్కడున్నా సరే – సంవత్సరం పాటు వాళ్ళు మిమ్మల్ని గుర్తుంచుకునేలా – మీ ఆత్మీయతకు కొత్త అనుబంధాన్ని పెనవేస్తూ – యువభారతిని వారికి పరిచయం చేసినందుకు మిమ్మల్ని అభినందించేలా చేస్తూ – పన్నెండు నెలలూ మీ ఆత్మీయుల్ని పలకరిస్తుంది 'నందిని' అటు అందుకున్నవారికి ఆనందాన్నీ, ఇటు అందిస్తున్న మీకు సంతృప్తినీ సమానంగా పంచిపెడ్తుంది – 'నందిని'

**మీరు ఎన్నైనా రూపాయలు పంపవచ్చు**

**అన్ని చిరునామాలూ పంపాలని గుర్తుంచుకోండి!**

ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలకు –

**యువభారతి**

5 కింగ్స్‌వే, సికిందరాబాదు, 500003

స్వయంగా వచ్చి కలవదలిస్తే : యువభారతి కార్యాలయం, ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్ భవనాలు, తిలక్ రోడ్డు, హైదరాబాదు, 500001

చుట్టూరా ఆవరించుకుని వున్న చీకటిని తిట్టుకుంటూ కూర్చోవడంకంటె ప్రయత్నించి ఎంత చిన్నదీపాన్నయినా వెలిగించడం మంచిది అన్నవాక్యమే మా యువభారతికి ఊపిరి